ЩОДЕННИК МИКОЛКИ СИНИЦИНА

Повість

28 травня

У мене сьогодні дуже радісний день: заняття в школі закінчились, і я перейшов до наступного класу з самими п'ятірками.

Завтра починаються канікули. Я задумав під час канікул вести щоденник. Мама сказала, що подарує мені вічну ручку, якщо я вестиму щоденник акуратно. Я купив товстий загальний зошит у синій обкладинці і поклав собі акуратно записувати в цей зошит різні цікаві випадки.

Тільки-но трапиться щось цікаве, я відразу й запишу.

Крім того, записуватиму свої думки. Думатиму про різні речі, і тільки-но спаде щось гарне на думку, я теж запишу.

Сьогодні ще нічого цікавого не трапилось. Думок теж поки що не було.

29 травня

Сьогодні також іще нічого цікавого не трапилось. І думок ніяких не було. Певно, це тому, що я весь вільний час грався у дворі з хлопцями і мені ніколи було думати.

Ну нічого. Почекаю до завтра. Може, завтра буде що-небудь цікаве.

30 травня

Сьогодні знову нічого цікавого не трапилось. Думок теж поки що чомусь не було. Прямо не знаю, про що писати! Може, мені просто вигадати що-небудь і написати? Але ж це не годиться — в щоденникові писати вигадки. Коли вже щоденник, то треба, щоб усе була правда.

31 травня

Сьогодні у нас був збір ланки. Наш ланковий Юрко Кусков сказав:

— Хлопці, ось уже почалося літо, і нас відпустили на канікули. Деякі з нас, може, думають, що влітку нічого робити не треба, лише гуляти, але це неправильно. Піонери навіть і влітку не припиняють своєї роботи, щоб не марнувати часу. Нумо придумаймо на літо якусь цікаву роботу і виконуватимемо її всією ланкою.

Ми всі замислились і стали придумувати на літо роботу. Спочатку ніхто нічого не міг придумати, потім Віталик Алмазов сказав:

— Хлопці, у нас при школі є дослідний город. Може, нам на городі працювати?

Юрко каже:

— Запізнилися: вже цю роботу друга ланка захопила. Вони вже посадили огірки, і помідори, і гарбузи.

— Тоді садімо дерева в шкільному саду, — запропонував Євгенко Шемякін.

— Спохопився! — каже Юрко. — Дерева треба напровесні саджати. І до того ж у нас усі дерева вже посаджено. Більше саджати ніде.

— Нумо всією ланкою збирати поштові марки, — сказав Федько Овсянииков. — Я дуже люблю збирати марки.

— Марки кожен окремо може збирати, а для ланки це не робота, — відповів Юрко.

— А то є ще така робота: збирати обгортки з цукерок, — сказав Гриць Якушкін.

— Іще що вигадаєш! — відповів Павлик Грачов. — Ти ще скажеш — збирати сірникові коробки! Яка від цього користь? Треба таку роботу, щоб користь була.

Ми знову посилено думали, але більше нікому нічого на думку не спадало. Юрко сказав, щоб ми ще поміркували вдома, а тоді зберемось і обговоримо, які в кого будуть пропозиції.

Вдома я не відразу став думати. Спершу я погуляв у дворі з хлопцями, потім пообідав, потім ще трішечки погуляв, потім повечеряв і ще капелинку погуляв. Тоді повернувся додому і взявся писати щоденник.

Тут мама сказала, що вже спати час, й аж тоді я згадав, що мені треба подумати про роботу влітку. Я вирішив, що думати не обов'язково сидячи. Думати можна й лежачи. Зараз я роздягнуся, ляжу в постіль і думатиму.

1 червня

Учора я ліг у постіль і став думати. Але замість того, щоб думати про роботу, я чомусь розмірковував про моря та океани: про те, які. в морях водяться кити й акули, чому кити такі великі, і що було б, якби кити водились на суші і ходили вулицями, і де б ми жили, коли б який-небудь кит зруйнував наш будинок. Тут я помітив, що думаю не про те, і відразу

ж забув, про що треба думати, і задумався чомусь про коней та вислюків: чому коні великі, а вислюки маленькі, і що, можливо, коні — не те ж, що й вислюки, тільки великі; чому в коней та вислюків по чотири ноги, а в людей лише по дві, і що було б, якби у людини було чотири ноги, як у вислюка, — була б вона тоді людиною чи тоді вона була б уже вислюком; чому вислюк маленький, а хвіст у нього великий, а слон великий, проте хвіст у нього не такий уже й великий; скільки з одного слона можна наробити коней чи хоча б вислюків, і чому в слона хобот, а в людини нема, і що було б, якби в людини був хобот.

Тут я знову помітив, що думаю не про те, і. хоч як намагався думати про справу, в голову лізла сама нісенітниця. Виявляється, у мене якась уперта голова: коли мені треба думати про одне, вона обов'язково думає про інше. Я вирішив, що з такою головою краще зовсім не думати, і швидко заснув.

2 червня

Ура! Мама подарувала мені вічну ручку! Отепер я писатиму цією ручкою. Тільки от лихо: ручка є, а писати нічого! Цілу годину думав, про що писати, і нічого не придумав.

Але ж я не винен, що ніяких цікавих пригод не було.

3 червня

Сьогодні вранці я вийшов на вулицю, дивлюсь — іде Гриць Якушкін. Я питаю його:

— Куди ти йдеш?

Вій каже:

— Я йду до школи на заняття гуртка юннатів.

Я кажу:

— Візьми мене з собою.

Він каже:

— Ходімо.

Пішли ми разом і по дорозі зустріли Юрка Кускова. Він також ішов на заняття гуртка юннатів. Коли всі юннати зібрались, наша вчителька Ніна Сергіївна, яка керує гуртком юннатів, повела нас у сад і стала показувати, як побудована квітка рослин. Виявляється, у квітці є тичинки з пилком, і ось коли цей пилок потрапляє з квітки на квітку, то з такої запиленої квітки утворюється плід, а якщо пилок на квітку не потрапляє, то з неї ніякого плоду не буде. Різні комахи сідають на квіти, пилок прилипає до них, і вони його переносять з квітки на квітку. Отже, комахи допомагають збільшувати врожай, бо коли б вони пилку не переносили, то плоди не утворювалися б.

Над усе урожай збільшують бджоли, бо вони збирають на квітах мед і цілими днями літають з квітки на квітку. Тому повсюди треба ставити пасіки.

Після заняття гуртка юннатів Юрко скликав збір ланки і спитав, хто що придумав. Виявилося, що ніхто з хлопців нічого не придумав. Юрко наказав, щоб ми ще гарненько подумали, і вже хотів закрити збір ланки, аж тут обізвався Гриць Якушкін:

— Зробімо вулик і будемо розводити бджіл.

Ми всі зраділи. Нам сподобалася ця пропозиція.

— По-моєму, це діло добре, — сказав Юрко. — Бджоли приносять велику користь: вони не тільки роблять мед, а й допомагають збільшувати врожай.

— Хлопці, — закричав Павлик Грачов, — ми прославимося на всю школу! Поставимо вулик у саду, і в нас при школі буде пасіка. Вся ланка наша прославиться!

— Стривай, — сказав Юрко, — спершу треба зробити вулик, а тоді вже можна думати про те, щоб прославитися!

— А як зробити вулик? — стали запитувати всі. — Адже ми не знаємо, як його збудовано.

— Треба в Ніни Сергіївни запитати. Вона, напевно, знає, — відповів Юрко.

Ми побігли до школи, побачили Ніну Сергіївну і заходились розпитувати її про вулик.

— А чому ви цікавитеся вуликом? — запитала Ніна Сергіївна.

Ми сказали, що хочемо розводити бджіл.

— Де ж ви бджіл візьмете?

— Наловимо, — сказав Сергійко.

— Як наловите?

— Руками. Як же ще?

Ніна Сергіївна засміялася:

— Якщо ви почнете ловити бджіл по одній, то вони не житимуть у вас, тому що бджоли живуть лише великими сім'ями, і кожна бджола полетить з вашого вулика назад до своєї сім'ї.

— Як же роблять, коли хто-небудь хоче завести бджіл? — запитали ми.

— Треба купити відразу цілу бджолину сім'ю, або рій, — сказала Ніна Сергіївна.

— А де вони продаються?

— Можна поштою виписати.

— Як — поштою? — здивувались ми.

— Треба написати в яке-небудь бджолярське господарство, і звідти можуть прислати бджіл у посилці.

— А де є таке бджолярське господарство?

— Оцього я не знаю, — сказала Ніна Сергіївна. — Але я постараюся довідатись і скажу вам.

Ніна Сергіївна розповіла нам про будову вулика. Виявилося, що вулик дуже простий. Це неначе великий дерев'яний короб чи ящик з діркою. Коли в такий ящик посадити бджіл, то бджоли в ньому житимуть, будуватимуть з воску стільники і приноситимуть мед. Але стільники вони ліпитимуть прямо до стінок ящика, і мед буде важко діставати звідти. Для того, щоб мед було діставати легко, пасічники придумали ставити у вулик дерев'яні рамки з вощиною, тобто з тонкими листами воску.

Бджоли будують стільники на цій вощині, і, коли треба дістати мед, пасічник виймає рамки з готовими стільниками.

Ми вирішили з завтрашнього дня будувати вулик.

Толя Пісоцький сказав, що працювати можна буде у нього в сараї. Юрко звелів, щоб кожен із нас приніс які в кого є інструменти.

Потім я пішов додому і задумався про бджіл. От яка цікава штука! Виявляється, бджіл можна посилати поштою. До чого тільки не додумаються люди!

4 червня

Уранці вся наша ланка зібралась у Толі Пісоцького в сараї.

Віталик Алмазов приніс пилку, Гриць Якушкін — сокиру, Юрко Кусков — стамеску, обценьки і молоток, Павлик Грачов — рубанок і молоток, а я теж приніс молоток, отож у нас виявилося відразу три молотки.

— А з чого робити вулик? — запитав Сергійко.

Тут ми всі пригадали, що у нас немає дощок.

— От лихо! — сказав Юрко. — Треба дошки шукати.

— Де ж їх шукати? — кажемо ми.

— Ну, треба подивитися, може, в кого-небудь у сараї знайдуться.

Ми всі пішли шукати дошки. Обнишпорили всі сараї й горища, ніде не знайшли. Юрко каже:

— Ходімо до Галі. Може, вона нам допоможе.

Ми пішли до нашої старшої піонервожатої Галі і розповіли їй про все.

Галя сказала:

— Я попрошу в директора школи. Може, він дозволить нам узяти ті дошки, що залишилися після ремонту.

Вона поговорила з директором, і він дозволив нам узяти для вулика чотири великі дошки. Ми притягли їх у сарай, і тут у нас закипіла робота. Хто пиляв, хто стругав, хто забивав цвяхи. А Толя порядкував і кричав на всіх. Він вважає, що коли ми працюємо в нього в сараї, то він може кричати на кожного. Я навіть мало не посварився з ним через це. Потрібен був йому молоток, він і ну кричати:

— Де молоток? Щойно у мене в руках молоток був, а тепер ось кудись подівся!

— Постривай, — каже Юрко, — я тільки-но забивав цвяхи.

— Куди ж ти молоток приткнув?

— Та нікуди я його не тикав!

— От шукай тепер!

— І ти шукай.

Вони заходилися шукати молоток, але його ніде не було. Тоді всі хлопці кинули роботу й заходилися шукати молоток. Нарешті знайшли його у мене в руках.

— Чого ж ти стоїш тут, мов опудало! — напався на мене Толя. — Хіба не бачиш, що ми молоток шукаємо?

— Звідки ж я знаю, що ви цей молоток шукаєте? Здається, у нас три молотки.

— "Три молотки"! "Три молотки"! Ось спробуй познаходити їх, коли тут і одного не відшукаєш!

— Ну й нема чого тут кричати! — кажу я. — Я теж маю право забивати цвяхи. Усім працювати хочеться.

Сьогодні ми ще не встигли зробити вулика, тому що день кінчився і в сараї стало темно.

5 червня

Ура! Вулик уже готовий! Я навіть намалював його собі на пам'ять. Унизу намалював самого вулика, а вгорі — дах. Знизу в передній стінці зроблено дірку, щоб бджоли могли вилазити. Ця дірка називається льотком, тому що бджоли через неї вилітають з вулика. Вгорі є ще один маленький льоток, для того щоб, коли якійсь бджолі закортить вилізти угорі, вона могла вилізти. Біля нижнього льотка прибито дошку. Вона називається прилітною дошкою. Бджоли на неї сідають, коли прилітають. Дах зроблено окремо, щоб його можна було знімати з вулика, коли треба діставати рамки. Крім вулика, ми зробили дванадцять рамок.

Юрко ходив до Ніни Сергіївни, щоб запитати про бджіл, але Ніна Сергіївна ще нічого не взнала, тому що була дуже зайнята. А як Ніна Сергіївна так і не дізнається, де дістати бджіл, що тоді робити?

6 червня

Сьогодні розпитував у всіх, чи не знає хто-небудь, де дістати бджіл, але ніхто нічого не знає. Цілий ранок я ходив сумний.

Потім я повернувся додому, а до нас прийшов дядько Олекса.

— Чому ти такий сумний? — запитує дядько Олекса.

Я кажу:

— Я тому сумний, що не знаю, де дістати бджіл.

— А навіщо тобі бджоли знадобилися?

Я розповів, що наша ланка вирішила влаштувати пасіку, тільки ми не знаємо, де взяти бджіл. Дядько Олекса сказав:

— Коли я жив на селі, у мене був знайомий пасічник, котрий ловив бджіл у лісі пасткою.

— Якою пасткою?

— Зробить із фанери скриньку з діркою, на зразок шпаківні, покладе в неї трохи меду і повісить у лісі на дереві. Бджіл принаджує запах меду. Якщо звідкись вилетить рій, він може поселитись у такій скриньці, а пасічник візьме скриньку, віднесе до себе на пасіку й посадить бджіл у вулик. От зроби таку пастку, а коли поїдеш з мамою на дачу, повісь у лісі, можливо, в пастку попадеться рій.

Я став питати маму, коли ми поїдемо на дачу.

— Не скоро, — каже мама. — У мене відпустка наприкінці липня буде чи, може, в серпні.

Тоді я пішов прямо до Сергійка й розповів йому про пастку. Сергійко каже:

— Давай зробимо пастку й ловитимемо бджіл у нас на дачі. У нас там є ліс гарний і річка.

— А де ваша дача?

— В Шишигині, п'ять кілометрів звідси.

— А нам дозволять там жити?

— Дозволять. Там цілий будинок пустує. Сама тітка Поля живе.

Я відразу ж повернувся додому і став проситись у мами до Сергійка на дачу.

— Що ти, що ти! — каже мама. — Як ви туди поїдете? Ще під поїзд потрапите.

— Та туди зовсім не треба поїздом їхати. Це недалеко. Ми пішки дійдемо. Всього п'ять кілометрів.

— Ну, все одно, — каже мама. — Як ви там будете самі жити? Це пустощі!

— І ніякі не пустощі, — кажу я. — І жити будемо не самі: там тітка Поля.

— Що ж — тітка Поля! — каже мама. — Хіба ви будете слухатись тітки Полі?

— Звичайно, будемо.

— Ні, ні, — каже мама. — Ось буде в мене відпустка, поїдемо разом, а то ви там у річці втопитесь, і в лісі заблудитесь, і ще я не знаю що буде.

Я сказав, що ми зовсім купатися не будемо, навіть підходити близько не будемо до річки, і в ліс не ходитимемо, та мама навіть слухати нічого не хотіла про це. До самого вечора я канючив і хникав. Мама пригрозила, що поскаржиться на мене татові. Тоді я перестав проситись, але за вечерею нічого не хотів їсти. Так і спати ляжу голодний. Ну й нехай!

7 червня

Вранці я прокинувся трохи раніше і знову взявся за своє. Мама сказала, щоб я не набридав їй, а я все набридав і набридав, поки вона й на роботу пішла. Потім я пішов до Сергійка, і він сказав, що вже домовився з Павликом і завтра вони вдвох вирушають на дачу, якщо я не зможу відпроситися. Мені стало заздрісно, що Сергійко й Павлик вирушать без мене. Цілий день я просидів сумний, і, тільки-но мама повернулась, я став просити з подвоєною силою. Мама розсердилась і знову сказала, що поскаржиться татові, але я не заспокоювався, тому що тепер мені було однаково. Нарешті тато прийшов, і мама поскаржилася йому. Тато сказав:

— Що ж тут такого? Нехай іде. Хлопець уже великий. Йому корисно привчатися жити самостійно.

Тоді мама сказала, що тато завжди заважає їй правильно виховувати дитину (це мене тобто), а тато сказав, що мама сама неправильно виховує мене, і вони тут мало не посварилися через це, а потім помирились, і тоді мама пішла до Сергійкової мами, і вони відразу про все домовилися. Сергійкова мама сказала, що на дачі ми нікому не заважатимемо, що тітка Поля за нами нагляне і варитиме нам обід. Нам тільки треба взяти з собою продуктів. Мама заспокоїлась і сказала, що

відпустить мене на три дні, а якщо я поводитимуся добре, то знову відпустить.

Я сказав, що поводитимуся добре.

Усі хлопці дуже зраділи, коли дізналися, що ми йдемо ловити бджіл на дачу. Юрко подарував нам свій компас, щоб ми не заблукали в лісі; Толя дав складаний ніж; Федько приніс нам похідний казанок на випадок, якщо ми самі захочемо собі варити обід на вогнищі. Потім ми дістали фанери і стали майструвати пастку для бджіл.

Пастка вийшла гарна. Спереду ми зробили дірку й дверцята, щоб закрити її, коли зловляться бджоли. А дашок зробили, як у вулику, окремо, щоб пастку можна було відкрити і дістати бджіл.

До вечора мама накупила різних продуктів — крупів, борошна, масла, цукру, булок, консервів — і склала все це в рюкзак, так що рюкзак у мене вийшов важкий. У Сергійка теж вийшов великий рюкзак. Але найбільший рюкзак у Павлика. Він поклав у нього казанок та фляжку, і ще не знаю, що він туди напхав. Одне слово, в нас усе готове. Тепер швидше б настав вечір, а завтра ми прокинемось — і відразу в похід у Шишигино.

8 червня

Ура! Ми вже в Шишигині. Я думав, яка там дача, а це, виявляється, просто дерев'яний будинок, а навколо дерева, навіть паркана нема, тільки стовпи вкопано. Напевно, не встигли зробити. Будинок виявився на замку, і в ньому нікого нема. Тітка Поля кудись пішла. Ми її чекали, чекали, а тоді вирішили, щоб не марнувати часу, піти до лісу і повісити пастку. Пішли в ліс, поклали в пастку меду й повісили її на дерево. Тоді пішли на річку купатися. Вода в річці була холодна. Ми купались, купались, доки аж посиніли від холоду. Потім нам захотілось їсти.

Ми вилізли з води, розпалили на березі вогнище і почали варити обід з консервів. Після обіду ми повернулися на дачу, але тітка Поля ще не прийшла. Павлик сказав:

— А що, коли нам знайти в лісі дупло з бджолами? Ми відразу зловили б цілу бджолину сім'ю.

— Як же знайти дупло? — кажу я.

— Нумо стежити за якою-небудь бджолою, — запропонував Павлик. — Бджола набере меду й полетить до свого дупла, а ми побіжимо за нею і дізнаємося, де живе бджолина сім'я.

Ми помітили на квітці бджолу й стали стежити за нею. Бджола літала з квітки на квітку, а ми повзали за нею рачки і не випускали її з поля зору.

Від повзання у мене заболіли і руки, і ноги, і спина, і шия, а бджола все працювала й не думала нікуди летіти. Нарешті Сергійко сказав:

— Мабуть, бджоли пізніше полетять до себе в дупло. Ходімо ще скупаємось, а потім знову стежитимемо за бджолами.

Ми знову пішли на річку і стали купатися. Купались, купались і зрештою побачили, що день уже скоро кінчиться. Тоді ми повернулися на дачу, а тітки Полі все ще не було.

— Може, вона куди-небудь поїхала і не повернеться сьогодні? — кажу я.

— Повернеться, — каже Сергійко. — Куди вона могла поїхати?

— А що як не повернеться? Ходімо краще додому.

— У мене й так уже ноги болять, — каже Павлик. — Я нікуди не піду.

— Де ж ти ночуватимеш?

— Можна піти на сусідню дачу й попроситися, щоб пустили переночувати, — сказав Сергійко.

— Навіщо на сусідню дачу? — каже Павлик. — Побудуємо курінь і переночуємо тут.

— Правильно! — зрадів Сергійко. — В курені навіть цікавіше. Я жодного разу ще в курені не ночував.

Ми тут же заходилися будувати курінь. Павлик звелів нам наламати зелених гілок, а сам узяв чотири жердини, поставив верхівками одну до одної, щоб вони стояли пірамідкою, і почав обкладати навколо гілками. Коли курінь був готовий, ми наносили в нього сухого моху, а під голови поклали рюкзаки з продуктами. В курені вийшло тіснувато, зате дуже затишно.

Ми вирішили більше нікуди не ходити, тому що дуже втомилися. Подумати лишень, скільки ми сьогодні ходили: з міста йшли, до лісу ходили, на річку ходили, назад з річки на дачу ходили, тоді знову в ліс, знову на річку, знову назад на дачу. Потім ще курінь будували. Яка-небудь нормальна, проста людина за місяць стільки не виходить, скільки ми за один день!

Зараз ми сидимо на ґанку й відпочиваємо. Я пишу щоденник своєю нічною ручкою, а Сергійко й Павлик милуються на курінь. Вечір такий тихий, гарний! Вітру нема. Дерева гіллям не махають. Тільки на осиці листя дрібно тремтить. Воно неначе срібне. На небі ані хмариночки. Червоне сонечко заходить за лісом. Ось пастухи уже додому женуть колгоспну череду. Корови повагом ідуть по дорозі. їх багато: штук п'ятдесят, напевно. Чорні, бурі, руді, рябі і навіть якісь рожеві,

правильніше сказати — тілесного кольору, а є й плямисті. Всякі є! Ось сонечко вже наполовину сховалося. Зараз ми заліземо в курінь і будемо спати. Ще, правда, видно, але скоро смеркне. Не сидіти ж до сутінок проти неба, якщо у нас свій курінь є!

9 червня

Зараз я запишу про те, що трапилося вночі. Павлик виявився хитрий: він перший заліз у курінь і зайняв місце посередині, а нам із Сергійком дістались місця обабіч. Сергійко як ліг, то відразу й заснув, а я довго чомусь не міг заснути. Спочатку мені було дуже зручно, і я навіть дивувався, для чого люди придумують різні матраци та подушки, коли й без цього можна чудово обійтися. Потім мені стало щось давити в потилицю. Я вирішив дізнатись, на чому я лежу, на крупах чи на макаронах, і заходився мацати під головою рюкзак. Але там виявилися зовсім не крупи і не макарони, а казанок.

"Ага, значить, мені попався Павликів рюкзак", — догадався я і перевернув рюкзак на інший бік. Але тепер мені під голову потрапила консервна бляшанка, і я знову не міг заснути. Тоді я став крутити рюкзак на різні боки, щоб відшукати булку чи що-небудь інше, м'якіше...

— Що ти там шукаєш? — питає Павлик.

— Булку.

— Невже так швидко зголоднів?

— Та ні!

— Навіщо ж тобі булка знадобилась?

— Я спатиму на ній, а то твердо дуже.

— Подумаєш, ніжності! — каже Павлик.

— Ось спробуй поспи на консервній бляшанці, то взнаєш, які ніжності, — кажу я.

Булки я так і не знайшов, але мені попався якийсь пакунок, напевно, з цукром. Я сяк-так примостився на цукрі і вже хотів заснути, але тут у мене заболіла спина. Видно, я перележав її. Тоді я став перевертатися на бік.

— От крутиться, як вуж на сковорідці! — пробурчав Павлик.

— А тобі що?

— Та ти мене весь час штовхаєш!

— Подумаєш, вже й не штовхни його!

Я перевернувся на бік, але скоро бік теж заболів. Деякий час я мовчки терпів і щосили старався заснути. Нарешті я не витримав і став перевертатися на живіт.

— Та чи даси ти мені, зрештою, заснути! — засичав Павлик.

— Почекай, зараз заснеш, — сказав я і... зачепився ногою за жердину.

Жердина встала — і весь курінь повалився прямо на нас.

— Ось тобі! Докрутився! — закричав Павлик.

Сергійко прокинувся, висунувся з-під гілок і спантеличено подивився навколо.

— Що це за жарти? — закричав він.

— Ніякі не жарти! — каже Павлик. — Просто оцей бегемот повалив курінь! Ну, вставайте, чи що, лагодити будемо.

Ми вилізли з-під уламків куреня і в сутінках заходилися відновлювати зруйновану будівлю.

Ніч спадала швидко, і ми наледве встигли сяк-так поставити курінь. Як тільки все було готове, я заліз у нього перший і ліг посередині.

— А ти чому на моє місце вмостився? — здивувався Павлик.

— Тут місця ненумеровані, — кажу я. — Це тобі не театр.

Він хотів виштовхнути мене, але я не піддався. Павлик ліг скраю і сердито засопів. Він довго перевертався. Видно, не дуже зручно було лежати. Я теж довго не міг заснути. Все-таки якимсь дивом я нарешті заснув. Не знаю, чи довго я спав, і навіть не пам'ятаю, що мені снилось, та раптом щось як лусне мене по голові! Я вмить прокинувся і довго не міг утямити, що скоїлося. Поступово я догадався, що курінь знову повалився і мене вдарило по голові жердиною. Навколо було темно. Небо над нами чорніло, як сажа, тільки зірки миготіли на ньому. Ми знову вибралися з-під уламків куреня.

— Що ж, треба знову лагодити, — каже Сергійко.

— Полагодиш тут, коли така темінь!

— Треба спробувати. Не сидіти ж нам просто неба.

Ми повзали в темряві серед гілок і розшукували жердини. Три жердини ми знайшли відразу, а четверта ніяк не знаходилася. Насилу

ми її знайшли, та, поки шукали, загубились ті три жердини, що вже були знайдені. Нарешті ми їх знову знайшли. Павлик хотів ставити жердини і раптом каже:

— Почекайте, а де ж наше місце?

— Яке місце?

— Ну, де наші рюкзаки.

Ми блукали в темноті і розшукували рюкзаки, але їх ніде не було. Тоді ми вирішили побудувати курінь на новому місці. Павлик ставив жердини, а ми з Сергійком обдирали кущі і носили гілки.

— Слухай, — закричав раптом Сергійко, — іди-но сюди — тут багато наламаних гілок!

Я підійшов і наткнувся на цілу купу гілок, що лежали на землі. Ми притягли Павликові по оберемку і повернулися по решту гілок.

— Стій, — каже Сергійко, — тут іще щось лежить.

— Де?

— Ось під гіллям. Якийсь неначе мішок.

Я нагнувся і намацав у темноті мішок.

— Справді, — кажу. — Мішок, чимось напханий. І ще один тут.

— Правда! — ахнув Сергійко. — Два мішки, як пні.

— То ми з тобою дурні, як пні, — кажу я.

— Чому?.

— Тому що це наші рюкзаки. Дивись, ось іще й третій.

— Справді! А я й не докумекав відразу!

Ми покликали Павлика і сказали, що знайшли старе місце.

— А там уже курінь готовий, — каже він.

— Ну, перенесемо туди наші речі, і справі кінець.

Ми взяли рюкзаки і пішли до куреня. Я поспішив першим, щоб зайняти місце посередині, і ходив-ходив навколо куреня, але ніяк не міг відшукати входу.

— Де ж вхід? — питаю.

— Ах, щоб тебе! — каже Павлик. — Забув зробити вхід, з усіх боків гіллям заклав!

Він заходився розбирати гілля і робити вхід. Тільки-но це було готове, Павлик прошмигнув у курінь першим і зайняв місце посередині. Я так стомився, що навіть не сперечався з ним. Ми із Сергійком мовчки полягали скраю. Під голову мені знову попалося щось тверде — чи то казанок, чи консервна бляшанка, — але я навіть не звернув на це уваги і заснув як убитий. От і все.

А зараз уже ранок. Я прокинувся раніше за всіх і пишу щоденник. Сонечко вже піднялося високо й починає припікати. Небом пливуть білі кучеряві хмари. З села чути мукання корів, собачий гавкіт. Сергійко та Павлик ще сплять у курені. Зараз я їх розбуджу, і ми варитимемо сніданок.

Того ж дня увечері

Після сніданку ми пішли до лісу, щоб перевірити пастку. Пастка була порожня. Ми вирішили знову стежити за бджолами і повзали за ними годин зо дві. Нарешті у Павлика увірвався терпець. Він вирішив налякати бджолу, щоб вона полетіла до свого дупла, і кричав на неї, махав руками і тупав ногами. Бджола кружляла-кружляла над ним і раптом як жигоне його у вухо! Павлик як заверещить! Вухо у нього почервоніло і вмить розпухло. Ми стали витягати у нього бджолине жало.

— Щоб вони вигоріли, ці бджоли! — лаявся Павлик. — Можете самі з ними возитись, а з мене досить! Усе вухо у вогні!

— Ти потерпи, — кажемо ми. — Вухо пройде.

— Коли ж воно пройде! Вогнем пече! Що тепер робити?

— Може, хусткою зав'язати? — кажу я.

— Не треба хусткою. Краще я піду на річку й мочитиму вухо у воді.

Він пішов мочити вухо в річці, а ми із Сергійком помітили одну бджолу і стежили за нею по черзі. Один стежить, а інший відпочиває. Стежили, стежили, раптом бджола знялася вгору й полетіла. Ми стрімголов побігли за нею, але бджола злетіла дуже високо, і ми загубили її з очей.

— От шкода! — сказав Сергійко. — Доведеться починати все знову.

Тут Павлик повернувся з річки і закричав здалеку:

— Ей, дивіться, що у мене! Зараз юшку будемо варити!

Ми підбігли. В руках він тримав свою кепку. Вона вся була мокра, а в ній стрибали живі карасі.

— Де ти взяв?

— Там біля річки, в болоті зловив.

— Як же ти їх зловив без вудки?

— Дуже просто: болото пересохло, води зовсім мало лишилось, а я їх руками зловив.

Ми побігли до болота, наловили ще карасів і заходилися варити юшку. Потім ще на вечерю наловили карасів.

— Тут їх багато! — казав Павлик. — Ми хоч кожного дня можемо карасів їсти.

По обіді ми знову пішли до лісу, щоб стежити за бджолами. Сергійко каже:

— А що, коли бджолу оббризкати водою? Бджола, напевне, подумає, що пішов дощ, і полетить до свого гнізда.

Ми принесли в казанку води, знайшли на квітці бджолу і стали бризкати на неї водою. Бджола намокла, полізла по стеблинці вниз і причаїлась під зеленим листочком. Значить, їй справді здалося, що пішов дощ. Потім вона побачила, що ніякого дощу нема, вилізла з-під листка і стала грітися на сонечку. Поступово вона обсохла, розправила крильця й полетіла. Ми вже хотіли бігти за нею, але бджола тут же опустилася вниз, сіла на квітку й знову збирала мед. Тоді Сергійко набрав у рота побільше води і як бризне на бджолу! Бджола знову намокла і сховалася під листком, а коли обсохла, знову літала з квітки на квітку.

— Ох ти, яка вперта бджола! — сказав Сергійко і облив бджолу водою так, що вона промокла наскрізь. Навіть крильця у неї від води зморщились і прилипли до спини.

Бджола нарешті побачила, що "дощ" не перестає, і, коли обсохла, полетіла геть.

Ми побігли за нею. Бджола летіла спочатку низько, між стовбурами дерев, потім знялася вгору, і ми загубили її. Тоді ми заходилися поливати водою інших бджіл, але у них у всіх була однакова манера: спочатку вони ховалися від "дощу" під листям, а потім летіли, і ми ні разу не могли простежити за ними, бо вони літали дуже швидко й на великій висоті. Так ми бігали, поки бджоли перестали літати.

День уже кінчався. Ми повернулися на дачу і почали варити вечерю. Тітка Поля досі чомусь іще не повернулась, і ми вирішили ще одну ніч провести в курені. Не знаю, може, це недобре, що ми живемо в курені? Може, краще повернутися додому? Я сказав Сергійкові та Павликові, а вони кажуть: "Однак завтра повернемося". Вони вирішили полагодити курінь і вкопати жердини в землю, щоб курінь знову не розвалився.

Зараз вони лагодять курінь, а я записую до щоденника наші пригоди.

По небу пливуть сірі, свинцеві хмари. У повітрі стало прохолодніше, і потягнув вітерець. А що як уночі почнеться дощ? Треба курінь гарненько накрити гіллям, щоб нас уночі не намочило. Зараз кінчу писати й піду допомагати Сергійкові та Павликові.

10 червня

Вночі ніяких пригод не було. Ось що значить зробити курінь як слід! Можна спати спокійнісінько і не боятися, що тебе стукне по голові жердиною. Дощу теж не було. Прокинувся я рано. Мене розбудили

пташки. Ще тільки почало світати, а вони вже прокинулись і заходилися щебетати, і цвірінькати, і пищати різними голосами. Я виліз із куреня і побачив, що сонечко ще не зійшло. Вгорі небо було чисте, голубе, а внизу, коло самої землі, — білі хмари, такі легкі, пухнасті, неначе мильна піна. Поступово хмари росли і клубочились, як пара, здіймалися все вище й вище, поки не заповнили все небо. Потім вони спалахнули і стали рожеві, мов фруктове морозиво. Я подумав, що було б, якби нам дали стільки морозива: з'їли б ми його чи ні? Напевне, за все життя не з'їли б. Усі люди не з'їли б стільки морозива. Я замріявся і раптом побачив, як із-під землі викотилося величезне червоне сонце. Навколо все засяяло й освітилося яскравим світлом. Зелена трава стала ще зеленішою, а на кожній травинці заблискотіли краплини роси, як алмази. Я чимдуж заходився будити Сергійка та Павлика, щоб вони подивилися на це диво, та, поки вони протирали очі, роса випарувалась і такої краси вже не було.

— Ех ви, — кажу, — сплюхи! Сплять тут, як ховрахи у себе в норі! Якщо будете так довго спати, то нічого гарного в житті не побачите!

Павлик тільки позіхнув і взявся патрати карасів на сніданок, але Сергійко сказав, що спочатку треба було б піти умитися. Ми пішли на річку, вмились, а заразом і викупались, — а тоді готували сніданок. Насмажили карасів, напекли з борошна перепічок. Перепічки виявилися несмачними, зате мені спало на думку щось цікаве.

— А що, коли посипати борошном бджолу? — кажу я. — Бджола стане важка й не зможе так швидко літати.

Ми знайшли на квітці бджолу і обсипали її борошном. Бджола відразу ж заходилася чиститись лапками. Струсила з себе все борошно й за хвилину вже знову збирала мед.

— Я знаю, що треба робити, — сказав Сергійко. — Треба спочатку оббризкати бджолу водою, а тоді обсипати борошном. Борошно прилипне до бджоли, і вона не зможе його з себе зчистити.

Ми так і вчинили. Сергійко набрав у рота води і як бризне на бджолу, а Павлик тут же посипав її борошном. Борошно розкисло і обліпило бджолу з усіх боків. Бджола відразу ж заходилася зчищати з себе мокре борошно. Передніми лапками вона почистила голівку і протерла оченята, потім задніми лапками зчистила черевце й крильця. Вона дуже акуратно почистилась, тільки на спині у неї лишилось трохи мокрого борошна. Ми хотіли її ще раз обсипати, але тут бджола замахала крильцями й полетіла. Ми побігли за нею. Бджола летіла спочатку повільно, потім швидше-швидше, вилетіла з лісу й полинула через поле. Ми притьмом мчали за нею, стрибали через пні й купини, через рівчаки й канави. Потім пішли якісь грядки з капустою, і раптом перед нами постав паркан. Бджола перелетіла через нього. Ми, недовго думаючи, теж перемахнули через паркан і опинилися в якомусь саду. Навколо росли дерева, а під ними стояли якісь маленькі будиночки без вікон, без дверей, неначе собачі будки, тільки на ніжках. Біля одного будиночка стояв дідусь із білою борідкою і здивовано дивився на нас.

— Ну, що скажете? — запитав старенький, коли побачив, що ми, як бовдури, стоїмо непорушно і мовчки дивимось на нього.

— Нічого, — промимрив Павлик і поліз назад через паркан.

— Навіщо ж через паркан? Таж он хвіртка, — сказав дідусь і докірливо похитав головою.

— А я не помітив, що тут хвіртка, — відповів Павлик і зістрибнув з паркана по той бік.

Ми із Сергійком лишилися самі. Я вже думав, як би нам краще втекти — у хвіртку чи через паркан, — а дідусь запитав:

— Ви навіщо ж полізли сюди?

— Ми ненавмисне, — кажу я.

— Сюди полетіла наша бджола, а ми за нею, — відповів Сергійко.

— Ваша бджола? — здивувався дідусь. — Не може бути. Це, напевно, моя бджола.

— А хіба у вас є бджоли? — запитав я.

— Звичайно. Он у мене скільки бджіл.

Тут тільки ми збагнули, що маленькі будиночки, котрі стояли під деревами, були просто вулики. Бджоли весь час гули навколо. В повітрі стояв безупинний гул.

— Для чого ж вам потрібно було за бджолою бігати? — запитав дідусь.

Ми сказали, що хотіли простежити за бджолою і знайти дупло з дикими бджолами.

— Ви, напевно, хотіли відшукати дикий мед? — сказав дідусь.

— Ні, ми хотіли знайти бджолину сім'ю. Нам потрібні бджоли.

— Навіщо ж вам бджоли?

Ми стали пояснювати, що вирішили всією ланкою зробити вулик і розводити бджіл. Павлик побачив, що дідусь перестав сердитись і мирно розмовляє з нами. Він підбіг до хвіртки і став зазирати в неї, а

тоді зовсім осмілів і підійшов до нас. Ми розповіли, як зробили пастку для бджіл і повісили в лісі. Дідусь уважно вислухав нас і сказав:

— Це ви добре діло затіяли. Бджільництво — корисне заняття. Тільки зловити диких бджіл дуже важко. Та тут поблизу їх і нема. Хіба з пасіки у кого втече рій та потрапить у вашу пастку.

— Що ж нам робити? — запитали ми жалібно.

Дідусь, очевидно, зглянувся над нами.

— Що ж, — сказав він, — я вам дам на розплід бджіл, якщо ви так полюбили це діло. Пасічники повинні виручати один одного.

Серце від радості застрибало у мене в грудях. Я думав, що дідусь відразу ж дасть нам бджіл, але він сказав:

— Приходьте наприкінці дня. У мене тут з одного вулика повинен рій вийти. Ось я й віддам цей рій вам. Тільки принесіть із собою яку-небудь скриньку чи коробку, щоб посадити бджіл.

— Можна нам принести пастку? — запитав я.

— Можна. Та не приходьте занадто швидко. Години через три-чотири приходьте, коли почне спадати спека.

Ми побігли до лісу, зняли пастку з дерева і тепер чекаємо, коли можна буде йти до дідуся. Робити мені нічого, і я. вирішив написати про все докладно, як слід.

Усе-таки, коли пишеш, час минає непомітніше. Ми ще почекаємо трохи, а тоді підемо назад до дідуся. Можливо, рій уже вилетів. А зараз іще писати більше ні про що.

Того ж дня ввечері

Нарешті у нас є бджоли! От який славний виявився дідусь! Я думав, що всі пасічники бувають злі, бо їх часто кусають бджоли, але цей пасічник виявився цілком хороший і дуже славний. Він не тільки обіцяв нам дати бджіл, а й виконав свою обіцянку.

Коли ми прийшли на пасіку, рій уже сидів у круглій дерев'яній коробці, схожій на сито. Зверху коробка була зав'язана марлею, крізь яку було видно бджіл. Леле, скільки там було бджіл! Прямо якась жива каша з бджіл.

Дідусь зняв марлю і висипав бджіл у нашу пастку, неначе крупи. Ми швидше закрили пастку і вже хотіли бігти додому, але дідусь затримав нас і розповів, як поводитися з бджолами.

Він сказав, щоб ми висипали бджіл у вулик прямо на рамки з вощиною і поставили попервах у вулик годівницю з цукровим сиропом, поки бджоли не запасли для себе меду. Для того щоб зробити годівницю, треба зварити з цукру сироп, налити його в скляну банку й зав'язати шийку шматиною. Потім банку перевернути догори дном і поставити у вулик на рамки. Сироп просочуватиметься з банки, а бджоли потроху смоктатимуть його через шматину.

Крім того, дідусь порадив нам зробити з марлі сітки, щоб надягати на голову, коли ми будемо відкривати вулик, і ще наказав нам зробити димар, щоб підкурювати бджіл димом. Бджоли бояться диму. Вони ховаються від нього у вулик і не розлітаються. Дідусь показав нам свій димар. Це така кругла бляшанка з носиком, а збоку гармошка. В бляшанку кладуть гниляки і розпалюють. Якщо натиснути на гармошку, з носика йде дим.

— Бджільництво — дуже цікаве заняття, — сказав дідусь. — Хто почне займатися бджільництвом, той уже на все життя полюбить бджіл і ніколи не кине цього діла.

— Чому? — здивувалися ми.

— Та так уже, без бджіл йому буде сумно.

Нарешті дідусь відпустив нас, і ми рушили назад. Додому ми повернулися пізно, коли вже почало смеркати. Сергійко поніс пастку з бджолами до себе додому. Ми з Павликом забігли на хвилинку додому, щоб сказати, що вже повернулись, і теж побігли до Сергійка.

Сергійкова мама стала розпитувати нас, як ми жили на дачі. Ми боялися, коли б вона не запитала про тітку Полю, бо не знали, зізнаватися нам, що ми жили в курені, чи краще не зізнаватися. Сергійко навмисне завів розповідати про дідуся-пасічника. Мама слухала, слухала, а тоді запитує:

— А як там тітка Поля поживає?

Ми побачили, що попались, і не знали, що казати, аж тут хтось постукав у двері. Це прийшла Павликова мама і сказала, щоб він ішов вечеряти. Ми полегшено зітхнули, стали показувати їй бджіл і розповідати про дідуся-пасічника. Тут Сергійкова мама знову спитала:

— Що ж ти нічого не розповів про тітку Полю?

Ми знову розгубилися, але тут знову хтось постукав у двері. Це прийшла по мене моя мама. Ми зраділи. Заходилися показувати їй бджіл і розповідати про дідуся.

Моя мама теж стала питати, як ми жили на дачі. Я кажу:

— Добре жили. Нічого собі.

— Не набридли там тітці Полі?

— Ні, здається, не набридли, — кажу я, а сам не знаю, правду я кажу чи ні.

— А до нас тітка Поля не збирається? — запитала Сергійкова мама.

— Ні, — каже Сергійко, — здається, не збирається.

— Нічого не казала про це?

— Ні, не казала.

Це він, звичайно, правду сказав, бо що могла казати тітка Поля, коли ми її не бачили! Не знаю, до чого дійшла б ця розмова, але тут знову хтось постукав. Ми полегшено зітхнули. Двері відчинились, і до кімнат зайшла сама тітка Поля. Ми роззявили від подиву роти, та так і лишилися з роззявленими ротами.

— Здрастуйте! — сказала тітка Поля.

— Здрастуйте! — відповіла Сергійкова мама. — Яким вітром до нас?

— Та ось із колгоспу йшла до міста машина, і я приїхала, — сказала тітка Поля.

Тут почалося найцікавіше. Тітка Поля простягла Сергійкові руку:

— Здрастуй, Сергієчку!

Сергійко почервонів, як варений рак.

— Здрастуйте, тітонько Полю!

— Стривайте, як це — здрастуйте? — каже Сергійкова мама. — Хіба ви сьогодні не бачились?

— Де ж ми могли бачитися? — здивувалася тітка Поля.

— Як — де? В Шишигині.

— Та я вже три дні як не була в Шишигині. Я в колгоспі працювала, в Тарасівці.

— А ви де були? — запитала Сергійкова мама.

— Ми — в Шишигині, — каже Сергійко. — Але ж будинок там було замкнено.

— А навіщо нам будинок? Ми в курені жили…

— В якому курені?

— Ну, побудували з гілля курінь і жили.

— Ага, он як! Хто ж вам дозволив у курені жити? Хіба ви не могли, додому повернутися?

Тут загомоніли всі відразу — і моя мама, і Павликова, і Сергійкова, — і я навіть не знаю, що було далі, бо моя мама сказала:

— То ось як ти слухаєшся свою матір! Ходімо-но, голубе, додому! Я, тобі покажу, як жити в курені не спитавшись!

Довелося мені цілий вечір просидіти вдома й слухати докори. Навіть бджолами не помилувався!

11 червня

Ось яке лихо трапилося сьогодні. Вранці я зайшов до Павлика, і ми разом пішли до Сергійка. Сергійко ще спав. Ми розбудили його. Він прокинувся неохоче й забуркотів на нас, бо йому снився якийсь цікавий сон і він хотів додивитися його.

— Гаразд, — кажемо, — потім додивишся. Треба вставати та саджати бджіл у вулик.

Сергійко каже:

— Ви підіть скажіть хлопцям, що ми вже дістали бджіл, а я поки що одягнуся.

— А де ж пастка?

— Пастка там, на балконі. Я її вчора ввечері поставив на балкон, щоб бджолам у кімнаті душно не було.

Ми вийшли на балкон. Дивимось… Лелечко, що діється! Дверцята пастки відчинено, бджоли з неї вилазять і розлітаються на всі боки.

— Ах ти опудало! — закричав на Сергійка Павлик. — Спить собі, а тут бджоли повтікали!

Сергійко вискочив на балкон.

— Чого ж ви дивитесь? — закричав він. — Бджоли розлітаються, а вони дивляться!

Він підбіг до пастки і закрив мерщій дверцята.

— Чого ти кричиш? — каже Павлик. — Неначе ми винні! Ти сам залишив пастку відчиненою.

— Як це я вчора не помітив, що дверцята відчинено? — каже Сергійко. — Чому ж вони відчинилися?

— Роззява! — кажу я.

— А я винен? Це все тітка Поля! Мені тут через неї прочуханка була. Зовсім не до бджіл було.

— Ну от! А тепер там, напевне, жодної бджоли не лишилося, — оказав Павлик. — Напевне, всі розлетілись.

— Може, хоч трохи лишилось, — каже Сергійко. — Треба подивитися.

Я хутчій відкрив кришку пастки, і ми втрьох заглянули в неї. У пастці виявилося ще багато бджіл. Вони почали вилазити вгору. Павлик замахав на них рукою, щоб вони лізли назад. Одна бджола вилетіла і сіла мені на руку. Я злякався, випустив кришку і затряс рукою, щоб скинути бджолу, а вона як жигоне мене! Я як закричу, як лясну бджолу рукою — і роздавив. Тут усі інші бджоли загули й ну вилітати з пастки і жалити нас. Павлик злякався — і бігом у кімнату. Сергійко за ним. Одна бджола вжалила мене в шию, інша вчепилась у чуприну. Я теж побіг у кімнату й ну витягати бджолу з чуба, та вона все ж устигла вжалити мене в голову. Павлика дві бджоли вжалили в шию і одна в губу. Сергійка одна бджола вжалила в носа, а інша в потилицю.

Ми побігли на кухню і стали мочити укушені місця під краном. Біль палив як розпеченим залізом. Ми заходилися витягати один у одного бджолині жала. Длубались, длубались, насилу витягли, але біль усе-таки не вщухав.

— Це ти все винен! — кричав Сергійко на Павлика. — Розмахався тут руками! Бджоли не люблять, коли на них руками махають.

— А ти тихіше кричи! — каже Павлик. — Хіба тебе одного вжалили? Мене теж, напевне, ужалили, та ще в губу!

— А мене в носа вжалили. Знаєш, як боляче!

— Подумаєш, у носа! Що тобі носом робити? А мені губою розмовляти треба.

— Можеш не розмовляти.

Вони надулись і перестали сперечатись.

Ми довго мовчки сиділи на кухні, мочили у воді хустинки і прикладали їх до укусів. Раптом Сергійко сказав:

— А пастка відчинена!

Ми побігли в кімнату і виглянули на балкон.

Пастка була відкрита. Над нею кружляло кілька бджіл, але вони швидко полетіли геть. Ми вийшли на балкон і заглянули в пастку. Всередині було порожньо.

— Всі розлетілися! — сказав Сергійко.

— А може, вони ще прилетять назад? — кажу я.

— Виглядай! — відповів з прикрістю Павлик.

У цей час на вулиці показалися Толя та Юрко. Вони побачили нас на балконі і закричали:

— Ей! Ви вже повернулись?

— Повернулися.

— З бджолами чи без бджіл?

— З бджолами.

Вони швидко піднялись до нас:

— Де ж бджоли?

— А їх нема, — кажемо. — Полетіли.

— Куди полетіли?

— Ну, "куди, куди"! — розсердився Павлик. — Нібито вони нам сказали куди!

— Чого ж ти сердишся? Хіба не можна розповісти спокійно!

Ми стали розповідати про все, що трапилось: і як дістали бджіл у дідуся, і як вони полетіли.

— Може, пощастить іще дістати в цього дідуся? — каже Юрко.

— Що ти! — кажемо ми. — І просити більше не будемо. Він дав нам, а ми навіть зберегти не зуміли. Не дасть він нам більше.

— Що ж робити?

— Почекаємо. Може, прилетять назад.

Стали ми чекати.

Юрко і Толя сиділи, сиділи, потім їм набридло. Вони пішли і розповіли всім хлопцям про те, що трапилося. Хлопці один за одним приходили і розпитували нас. Нам аж набридло розповідати кожному. В Сергійка ніс червоний, як журавлина, і розпух на один бік. У Павлика роздулась губа так, що він сам на себе не схожий. А в мене на голові вискочила гуля, і шия теж розпухла.

Ми прождали до обіду, але жодна бджола назад не повернулася.

— Напевно, вони полетіли до себе додому, на пасіку до дідуся, — сказав Сергійко.

— Скатертю дорога! — каже Павлик. — Коли б вони й прилетіли назад, я все одно не став би з ними морочитися.

— А я, думаєш, став би? — каже Сергійко. — Дуже мені потрібно, щоб вони мене жалили!

Я кажу:

— По-моєму, це діло нецікаве: з ними морочишся, морочишся, а вони покусають тебе і полетять.

Тут прибіг Юрко й закричав:

— Хлопці, ходімо швидше, будемо листа писати!

— Якого листа?

— Ну, листа в бджільницьке господарство. Ніна Сергіївна взнала адресу. Ми напишемо листа, і нам пришлють бджіл у посилці.

Павлик каже:

— Можете писати самі: нас бджоли уже не цікавлять.

— Чому не цікавлять?

— Ми не хочемо більше з бджолами водитися. Ми це діло кидаємо.

— Як це? — каже Юрко. — Ми ж усією ланкою взялися за цю роботу, а ви не хочете.

— Ну, ми щось інше робитимемо. Хіба тільки ця робота на світі і є?

Юрко умовляв нас, але ми твердо стояли на своєму:

— Не хочемо, і квит.

Так йому і не пощастило умовити нас. Ми тепер хитрі: будемо що завгодно робити, а з бджолами нехай хтось інший морочиться.

12 червня

Ранком я прокинувся і насилу встав із постелі.

Шия у мене розпухла і болить так, що навіть голова не повертається. Якщо хочеться подивитись убік, то доводиться повертатись усім тулубом. І ще гуля на голові болить. І рука болить.

Я пішов до Павлика. Він сидить дома, а на шиї у нього компрес з вати. Ми стали з ним удвох лаяти бджіл за те, що вони нас покусали.

Потім прийшов Сергійко з розпухлим носом, і ми проклинали бджіл утрьох.

Раптом прибіг Гриць Якушкін:

— Хлопці, ходімо бджільницький інвентар робити.

— Це який ще інвентар?

— Будемо робити димар та сітки, щоб бджоли не жалили.

— Нас і так не пожалять, — кажемо ми, — ми це діло кинули.

Гриць почав умовляти нас.

— Ні, — сказали ми. — Бджолярство нам уже набридло. Ми вже попробували, тепер ви самі попробуйте.

— Ну що ж, і попробуємо.

— І теж кинете.

— Не кинемо. Ми не такі, як ви!

— А от побачимо.

Гриць образився і пішов.

Ну й гаразд. Ось пожалять їх бджоли, тоді перестануть храбрувати.

13 червня

Сьогодні шия вже не так болить. Головою можна крутити, тільки не дуже швидко. Якщо швидко крутити, то ще трохи болить. У Павлика шия теж іще болить.

Приходив Гриць і показував, який вони зробили димар. Напустив повну кімнату диму й пішов. Подумаєш! Неначе ми диму не бачили!

14 червня

Сьогодні шия вже зовсім не болить. І гуля на голові не болить. Та й гулі ніякої нема. Вже пройшла гуля, і голова теж добре крутиться. Навіть мотати головою можу. Тільки навіщо мені мотати головою? Я ж не коняка, щоб головою мотати. Більше нічого цікавого не було.

15 червня

Вранці ми з Павликом прийшли до Сергійка і стали грати в шашки. Я виграв у Сергійка двічі, а в Павлика тільки раз, а Павлик у мене виграв тричі, а в Сергійка ні разу, у мене Сергійко теж виграв двічі. Раптом прибігли Євгенко та Юрко:

— Хлопці, йдіть швидше! Бджоли приїхали!

— Звідки?

— Ну, посилка прийшла. Ціла скринька, а в ній бджіл повно-повнісінько! Так і рояться! І ще там дві рамки з готовими стільниками. Ідіть швидше, будемо бджіл у вулик садити. Дуже цікаво!

Ми схопились і хотіли бігти.

— А! — зрадів Юрко. — Казали, що вас бджоли не цікавлять, а тепер самим цікаво!

— І ніскілечки не цікаво, — кажемо ми. — Неначе ми бджіл не бачили!

— Бачили, та не таких. Наші бджоли гарні!

— Ну й цілуйтеся з ними, якщо такі гарні!

— І будемо цілуватись. А ви ще прийдете до нас.

Юрко з Євгенком пішли.

Я кажу:

— Цікаво піти глянути, які це у них там бджоли.

— Не треба, — каже Павлик. — Усі скажуть, що у нас ніякої твердості нема..

— Чому?

— Тому що тепер хлопці подумають, нібито ми злякалися труднощів і кинули діло, а коли за нас інші добились, ми теж прийшли. Якщо ми твердо вирішили кинути, то треба бути твердими.

— Правильно, — каже Сергійко. — Ми всім докажемо, що у нас є твердість.

Увечері я пішов додому і думав про бджіл. Усе-таки бджоли, по-моєму, не такі вже погані. Вони чесно працюють і носять до свого вулика мед. І дуже дружно живуть.

Я ні разу не бачив, щоб дві бджоли побилися між собою.

16 червня

Зранку ми сиділи в Павлика і грали в шашки. Потім мені набридло грати, і я пішов додому. Дома я знову думав про бджіл. Чому вони жаляться: від злості чи просто так? По-моєму, все-таки не від злості.

Бджоли захищаються жалами від своїх ворогів.

Якщо хто-небудь нападе на вулик, то вони його жалять. Вони навіть ведмедя пожалять, якщо він полізе до них у вулик по мед.

І правильно зроблять. Адже вони для себе запасають мед, а не для ведмедів. А людей вони жалять, мабуть, помилково.

Адже бджоли не знають, що люди не хочуть їм зла заподіяти. Звідки їм це знати!

Хоч люди теж забирають у бджіл мед. Але ж люди забирають не весь мед. Скільки треба, стільки і беруть, а за це люди дбають про бджіл, роблять для них вулики, ховають на зиму в добрі теплі зимівники.

Коли б люди не піклувалися про бджіл, то бджолам було б значно гірше. Жили б вони тільки в дуплах чи в якихось шпаринах, а тепер вони живуть у гарних вуликах, і, коли їм нічого їсти, люди навіть підгодовують їх цукровим сиропом.

Тому бджолам не треба ображатись на людей, а людям не треба ображатись на бджіл, якщо бджоли їх жалять.

Щоб бджоли не жалили, треба надягати сітки і підкурювати бджіл димом.

От і буде все добре!

А ми полізли до бджіл без сіток, за що й були покарані.

17 червня

Сьогодні Павлик зробив з паперу голуба і пускав по кімнаті. А Сергійко зробив голуба і пустив його з балкона прямо на вулицю. Голуб перекидався у повітрі, перекидався і впав просто посеред бруківки.

Ми всі троє заходилися майструвати голубів і пускати з балкона. У мене один голуб перелетів через вулицю і впав на дах будинку напроти. А в Сергійка голуб упав на автомобіль, який мчав вулицею, і поїхав на цьому автомобілі. Потім мені стало нудно, і я пішов додому. Вдома на мене чомусь напала туга. Ось я сиджу й нуджуся, і нічого не хочеться робити.

18 червня

Знову робили голубів і пускали з балкона, тільки це нам швидко набридло. Ми стали грати в шашки, але й шашки хутко набридли. Тоді ми стали грати в різні інші ігри, але вони теж нам усім набридли.

Сергійко сказав, що йому нудно, й пішов додому. Мені теж уже не хотілося грати. Я пішов додому, і знову на мене напала туга. Я задумався, що таке туга і звідки вона береться. Може, туга — це нудьга? Ні, по-моєму, туга не нудьга. Якщо нудно, то можна пограти в що-небудь, і нудьга минеться, а якщо у людини туга, то їй навіть грати не хочеться.

По-моєму, туга нападає від неробства. Коли робиш що-небудь корисне, то ніколи не буває туги. А коли цілий день байдикуєш чи займаєшся якоюсь дурницею, то потім стає прикро, що змарнував час. По-моєму, туга — це прикра нудьга.

Он що це таке!

19 червня

Павлик зранку нудьгував і не хотів ні в що грати. По обіді він кудись зник. Ми із Сергійком обшукали весь двір, облазили всі горища, сараї — ніде не знайшли. Тоді ми вирішили, що він пішов до когось із хлопців, і перестали його шукати. Потім нам стало нудно.

— Якби ми працювали разом з усіма хлопцями на пасіці, нам не було б нудно, — сказав Сергійко.

Я кажу:

— Нумо, поки Павлика нема, підемо й подивимось на бджіл.

Сергійко зрадів:

— Ходімо швидше, поки не повернувся Павлик, а то він скаже, що у нас забракло твердості.

Ми мерщій пішли до шкільного саду і ще здалеку побачили вулик. Коло вулика сиділа якась фігура і витріщала очі на бджіл. Ми підійшли ближче і побачили, що ця фігура був Павлик.

— А, — закричали ми, — то ось яка у тебе твердість! Нам сказав, що не треба цікавитися бджолами, а сам сидиш тут і цікавишся! Хіба так товариші чинять?

Павликові стало соромно.

— Я, — каже, — ненавмисне сюди зайшов. Ішов, ішов і зайшов.

— Байки! — кажемо ми. — Просто захотів на бджіл подивитися!

— Слово честі, хлопці! Навіщо мені на них дивитися? Зовсім нема, чого!

— Чого ж ти дивишся, якщо нема чого?

— А ви самі чого прийшли?

— А ми теж ішли, ішли і зайшли. Бачимо — ти тут сидиш, ну й зайшли на тебе подивитись.

— Брешете! У вас, напевне, твердості забракло, от ви й прийшли на бджіл подивитись.

— У нас, — кажемо, — твердості більше, аніж у тебе: ти перший прийшов.

Ми засперечались, у кого більше твердості — у нас чи у нього. Тут почулися кроки. Ми оглянулись і побачили Юрка. Він почув, про що ми сперечались, і каже:

— У вас у трьох немає ніякої твердості.

— Чому?

— Тому що ви розпочали працювати і кинули на півдорозі. У кого є твердість, той не кидає роботи, незважаючи ні на які труднощі.

— А ми й не кинули, — каже Павлик. — Ми просто хотіли трішки відпочити, а тепер знову будемо працювати.

— От і добре! — каже Юрко. — Ви зробіть собі сітки і приходьте. Працюватимемо з усією ланкою. А зараз ідіть, щоб бджоли не пожалили.

— Ми трішки подивимось і підемо, — сказав Павлик.

Ми потихеньку присіли коло вулика і стали дивитись на бджіл. Вони виповзали одна за одною з льотка і летіли по мед. Інші бджоли, навпаки, звідкись прилітали і заповзали у вулик. Коло льотка весь час товпилися бджоли. Ось і ожив наш вулик! На нього було радісно дивитись. Потім ми пішли додому, дістали марлі та дроту й заходилися робити сітки. З цим ділом ми проморочились до вечора, і сітки у нас вийшли гарні. І ніякої нудьги не було.

20 червня

От сьогодні який щасливий день! Наша ланка в повному складі зібралася зранку на пасіці. Всі хлопці принесли сітки, а Юрко приніс димар. Ми назбирали в саду гниляків і поклали у димар. Юрко розпалив їх і роздмухав. Димар працював справно.

Ми відкрили вулик і заглянули всередину. Леле, скільки там було бджіл! Воші щільно одна до одної сиділи на рамках.

Деякі бджоли вилазили на рамки вгору, але Юрко відразу ж пустив на них дим, і вони сховалися назад.

Потім Толя вийняв одну рамку з вулика. І отут ми й побачили, як бджоли будували стільники. Вони робили з воску такі довгі шестикутні трубочки і ліпили їх поряд одну з одною, так що виходили суцільні ряди трубочок, або комірок.

Ми мерщій поставили рамку на місце, щоб не заважати бджолам працювати.

Дивовижні комахи бджоли — як вони ловко уміють будувати стільники! Дивишся на стільники, і просто не віриться, що їх роблять звичайні бджоли, до того ці стільники правильні та гарні. Звичайно,

багато які інші тварини теж дуже розумні, наприклад собаки. Але жоден собака не зміг би зробити таких стільників!

21 червня

Сьогодні до нас на пасіку прийшла Галя і принесла фотоапарат. Вона сказала, що зніме нас разом з вуликом. Усі хлопці вишикувалися посаду вулика, тільки нам з Сергійком та Павликом не було місця. Ми стали позаду хлопців, але там нас не було видно. Тоді ми сіли спереду нулика. Галя навела апарат, клацнула — і готово! Цікаве діло фотографія! Клацнуть тебе, а потім — у проявник. Я раз бачив, як проявляють карточки. Полощуть, полощуть, спочатку нічого нема, а потім — ой леле, людина лізе! Цікаво, яка вийде карточка. Тільки я дуже боюся, що вийду безокий, бо кліпнув, коли Галя клацнула апаратом. У мене вже був такий випадок: нас знімали усім класом, а я кліпнув, от і вийшов на карточці з заплющеними очима, неначе сплю сидячи. Мене тоді всі хлопці лаяли: "Ех ти, тетеря сонна! Всю карточку зіпсував!" Ніби я винен!

22 червня

О і яка досада! Ще не готова карточка. Галя каже, плівка ще не просохла. Ми питаємо, чи добре ми вийшли. Вона каже:

— Ось завтра зроблю карточку, побачимо.

Я дуже хвилююся: сліпий я чи з очима? І як це я умудрився кліпнути в такий час!

Швидше б завтра настало!

23 червня

Карточка готова! Всі хлопці добре вийшли, тільки я вийшов з відкритим ротом. Не збагну, як це я умудрився розкрити рота! Все гарно. І очі є, а рот відкритий. Хлопці знову лають мене:

— Навіщо тобі потрібно було рота роззявляти?

— Я ненавмисне.

— "Ненавмисне"! Ти б іще язика висунув!

— А вам що? Адже ви гарно вийшли.

— Ми то гарно, а ти весь вигляд псуєш.

— Чим же я його псую?

— Та сидиш із роззявленим ротам, мов акула! Тоді я став просити Галю:

— Галю, чи не можна мені чим-небудь рота замазати?

— Чим же його замазати? — каже Галя. — По-моєму, ти добре вийшов. Дуже схожий.

— Атож, — кажу я, — схожий! Хіба я такий? Я гарний.

— Ну, ти й тут дуже гарний.

— І зовсім не гарний. Тут у мене якийсь пришелепкуватий вигляд вийшов.

— Зовсім не пришелепкуватий. Просто рот трішечки відкритий, тому що ти усміхаєшся, а вигляд нормальний. Дуже навіть розумний вигляд.

Це Галя, напевне, навмисно сказала, щоб мене втішити. А може, у мене насправді розумний вигляд, тільки мені самому непомітно? Не знаю…

Тільки на карточках я чомусь завжди виходжу погано. У житті я вродливий, а тільки-но знімусь, обов'язково не такий. Ось і на цій карточці. Рот нехай уже, це я сам винен, а ніс чому такий? Хіба у мене такий ніс? У мене гарний, а тут він задирається догори, ніби кома. А вуха? Хіба у мене вуха стирчать, як самоварні ручки? Ну нічого. Все-таки я трохи схожий. Можна впізнати, що це мене зняли, а не когось іншого. Якась схожість є.

Головне — вулик добре вийшов. І ми із Сергійком та Павликом попереду всіх, на найвиднішому місці.

Коли ми йшли додому, Сергійко сказав:

— І навіщо ми наперед вилізли! Навіть незручно якось! Можна подумати, що ми найголовніші в цій роботі.

— Правда, — каже Павлик. — Діла не зробили, навіть кинули, а коли і без нас усе вийшло, то ми наперед ліземо. Тепер усі про нас думатимуть, що ми хвальки.

Дома я думав про похваляння. Що таке похваляння? Чому люди хваляться? Ось наприклад, деякі вважають, що вони дуже добрі, і всім торочать, які вони добрі. А навіщо про це казати? Якщо ти добра людина, то й без слів видно, що ти добра, а якщо ти недобра людина, то хоч скільки кажи, все одно тобі не повірять. А то є ще такі люди, які уявляють, що вони дуже красиві, і всім про це розповідають. А чого про це говорити, якщо й так видно, красивий ти чи некрасивий. А то ще трапляються такі люди, які уявляють, що вони страшенно розумні, і от вони базікають, базікають, навіть про те говорять, чого самі не тямлять. І отут-то всі бачать, розумні вони чи не розумні. По-моєму, похваляння —

це просто дурощі. Дурному завжди чомусь здається, що він кращий за інших, а розумний тямить, що інші, може, ще кращі за нього, тож і хвалитися нічим.

24 червня

Сьогодні Ніна Сергіївна навчила нас зробити напувалку для бджіл.

Треба взяти барильце, палити в нього води і приладнати чіп так, щоб вода сльозилася по краплі. Знизу під барильцем треба поставити похило дощечку. Вода розтікатиметься по дощечці, і бджоли питимуть прямо з неї.

Ми стали думати, де взяти барильце. Гриць сказав, що у них на горищі є стара бочка. Ми пішли до нього. Він попросив у мами дозволу взяти бочку. Мама дозволила.

Бочка була важка. Ми насилу стягли її з горища і покотили вулицею. Раптом Федько назустріч:

— Ви куди бочку тягнете?

— На пасіку. Зробимо напувалку для бджіл.

— З глузду з'їхали! Куди їм стільки води?

— Нічого, — каже Юрко. — Вип'ють.

Ми притягли бочку на пасіку і стали носити в неї воду, а бочка розсохлась, і вся вода з неї виливалась, мов крізь решето. Ми вже думали, що доведеться її викинути, але Галя сказала:

— Треба гарненько вимочити бочку. Коли клепки набрякнуть, вона перестане текти.

Ми знову носили воду.

Скільки води ми в цю бочку влили! Відер сто чи, напевно, двісті. Спочатку вода виливалась крізь щілини, але поступово бочка набрякла і до вечора вже була наполовину з водою.

Завтра будемо знову носити воду.

25 червня

За ніч бочка набрякла і зовсім перестала текти. Ми наносили в неї води по вінця, а тоді довелось усю цю воду вилити, тому що бочка стояла на землі, а її треба було поставити на підставку, трохи вище. Ми вилили воду, вбили в землю чотири стовпчики, поставили на них бочку і знову наносили води. Потім приладнали чіл так, щоб вода капала на дощечку. Незабаром на дощечку сіла бджола і стала тикати хоботком у воду, яка розтікалась по дошці. Через деякий час й інші бджоли дізналися, що для них тут напувалку влаштовано. Вони стали прилітати і пити воду. А ми дивились на них і раділи.

Потім у нас був збір загону. Галя розповіла про роботу нашої ланки. Весь загін зацікавився нашою роботою, а хлопці з другої ланки сказали, що кинуть працювати на городі і приєднаються до нас.

— А оце вже не годиться, — сказала Галя. — Хто ж на дослідному городі працюватиме?

— Ну, ми і на городі працюватимемо, і приходитимемо на пасіку бджіл вивчати, — сказали хлопці.

— Це інша річ! — сказала Галя. — Приходьте, будь ласка, тільки і своєї роботи не залишайте. Добивайтеся, щоб великий урожай був.

26 червня

Сьогодні ми стежили, куди літають наші бджоли по мед. Виявляється, вони літають. на дослідний город. Там уже зацвіли огірки, кабачки та гарбузи. Всі грядки усіяні жовтенькими квітами. Бджоли весь час гудуть навколо. Вони літають низько над землею і залазять у чашечки квітів.

Одна бджола залізла в гарбузову квітку і так вивалялася в пилкові, що стала вся жовта. Інші бджоли літають кудись через вулицю, але за ними не можна простежити, бо вони літають високо над будинками. Напевне, вони літають до парку.

27 червня

Юрко приніс у склянці трохи меду пригостити бджіл. Він налив меду на скельце й поклав його поблизу вулика. Бджоли літали мимо і не помічали, що на землі лежить для них частування. Тоді Євгенко зловив одну бджолу склянкою і обережно переніс її в склянці прямо на скельце з медом. Бджола побачила мед і почала його їсти. Ми стежили за нею. Бджола наїлась меду і полетіла назад у вулик. Через деякий час із вулика вилізла інша бджола, підлетіла до меду і стала їсти. Наївшись, вона полетіла, а хвилиночки за дві з вулика знову вилетіла бджола й полетіла прямо на скельце з медом, неначе вона заздалегідь знала, що там приготовано для неї мед. Ми здивувалися: звідки вона знає, що на скельці мед?

— Напевне, їй розповіла та бджола, яку Євгенко зловив склянкою, — кажу я.

Всі стали сміятися з мене.

— Хіба бджоли можуть розмовляти між собою?

— Що ж, по-вашому, бджола сама догадалася, що тут мед лежить?. А може, вона й не догадалася, просто летіла мимо і побачила мед.

Коли бджола полетіла, Федько сказав:

— А що, коли сховати мед?

Ми мерщій узяли скельце з медом і сховали. Раптом із льотка вилізла бджола і полетіла прямо до того місця, де раніше лежав мед. Вона побачила, що мед кудись зник, стала дзижчати і кружляти над цим місцем. Тут уже всі переконалися, що бджола знала про мед. Отже, їй хтось сказав! Вона довго кружляла й не хотіла нікуди летіти. Тоді ми поклали скельце з медом на попереднє місце. Бджола швидко знайшла мед, наїлась і полетіла. Ми переклали скельце кроків на два вбік і знову стежили. Нова бджола вилізла з вулика і полетіла не туди, де лежало скельце, а на попереднє місце. Вона навіть ніби здивувалась, коли не знайшла меду, і довго кружляла в повітрі, поки знайшла скельце з медом на новому місці. Зате після неї інша бджола полетіла відразу на нове місце.

— Ага! — зрадів я. — Виходить, її вже повідомили, що мед лежить на новому місці.

Ми стежили за бджолами до кінця дня. Щоразу, коли ми перекладали мед на інше місце, бджоли не могли його відразу знайти; якщо ж мед залишався там, де був раніше, бджоли швидко знаходили його. Зрештою, всім стало ясно, що бджоли розмовляють між собою.

Увечері я пішов додому і став думати, як бджоли розмовляють. Коли вони розмовляють, як люди, то в них повинен бути в роті язик. Та хіба розгледиш у них у роті язик? Вони ж маленькі. А потім я подумав, що

коли бджоли розмовляють, то у них повинні бути вуха, бо як же ти почуєш, про що кажуть, коли безвухий?

Завтра обов'язково подивлюся, чи є у бджіл вуха.

28 червня

У бджіл вух нема. Я дуже уважно розглядав бджолу, але ніяких вух не помітив. По-моєму, бджоли зовсім нічого не чують. Я навмисне кричав на бджіл, але вони не звертали на мої крики ніякої уваги.

Сьогодні до нас на пасіку прийшла Ніна Сергіївна. Ми розповіли їй про наші досліди з бджолами. Ніна Сергіївна теж захотіла подивитися. Ми зловили бджолу й посадили на скельце з медом. Бджола поїла меду й полетіла у вулик, а за кілька хвилин із вулика знову вилетіла бджола й полетіла прямо до меду.

— От бачите! — зраділи ми. — Виходить, вона дізналась від першої бджоли, що тут лежить мед.

— Ану, позначмо цю бджолу, — сказала Ніна Сергіївна.

Ми не зрозуміли, як це позначити бджолу. Ніна Сергіївна пояснила, що треба взяти трішечки фарби і поставити на спині в бджоли цятку. Толя хутко збігав додому і приніс фарби та щіточку.

Тільки-но до меду прилетіла бджола, він швидко мазнув її по спині білою фарбою. Бджола так захопилась медом, що й не помітила, як її пофарбували. Вона тільки тоді полетіла, коли наїлась досхочу меду. Ми чекали, що буде далі. Раптом, дивимось, із вулика вилазить ця ж сама бджола з білою цяткою і летить прямо до меду. Ми подумали, що вона ще не наїлась, і стали дивитись, як вона їсть. Нарешті вона наїлась і знову полетіла у вулик. За кілька хвилин вона прилетіла знову і знову стала їсти мед.

— Куди вона стільки їсть? Та вона зрештою лусне від жадібності!

— Вона зовсім не їсть, — пояснила Ніна Сергіївна. — Вона набирає в хоботок меду, відносить його у вулик і складає в стільники. Бджоли завжди так роблять. Коли яка-небудь бджола знайде мед, вона відразу ж переносить його до свого вулика.

Ми стали стежити за нашою бджолою з білою цяткою і побачили, що вона тільки те й робить, що підлітає до скельця і, набравши меду, летить у вулик. Тут ми збагнули, що і вчора на наше скельце з медом літала лише одна бджола, а ми подумали, що це все різні.

— Отже, бджоли зовсім не розмовляють одна з одною? — запитали ми.

— Розмовляти, як люди, бджоли, звичайно, не можуть, — сказала Ніна Сергіївна, — та все ж бджоли можуть дещо повідомити одна одній. У них є своя бджолина мова. Ось ви поспостерігайте їх, може, вам пощастить помітити, як вони це роблять.

29 червня

Сьогодні ми надумалися дослідити, чи знайде бджола дорогу до себе додому, якщо її занести куди-небудь далеко від вулика.

Я зловив склянкою одну бджолу, а знизу під склянку підсунув шматочок картону, щоб бджола не могла полетіти.

Тепер треба було позначити бджолу фарбою і занести куди-небудь далеко. Я сказав хлопцям, що віднесу бджолу додому, позначу її там і випущу з балкона.

Хлопці залишилися чекати і стежити, коли позначена бджола прилетить назад у вулик, а я поніс бджолу додому. Я навмисне тримав

склянку трохи вище, щоб бджола помічала дорогу. Знизу склянка була закрита картоном, тож бджола не могла втекти, а крізь склянку їй усе було видно.

Потім я прийшов додому і став думати, як мені позначити бджолу, щоб вона не полетіла, перш ніж я поставлю у неї на спині цятку фарбою. Тоді я вирішив погодувати бджолу медом і, поки вона їстиме, позначити її. Я виніс на балкон блюдце, крапнув у нього меду і поставив склянку з бджолою на блюдце.

Невдовзі бджола побачила мед і почала його їсти. Я обережно зняв склянку і мазнув бджолу по спині фарбою.

Бджола не злякалась, а далі їла мед. Потім вона полетіла, а я пішов на пасіку, щоб довідатися, прилетіла бджола назад чи ні. Я вийшов на вулицю і пішов швидше. Раптом назустріч Сергій.

— Прилетіла! — кричить. — Уже прилетіла!

Ми застрибали від радості посеред вулиці. Ось яка бджола! Маленька, а все ж не заблукала. Знайшла дорогу до свого рідного вулика!

Сергій каже:

— Давай склянку, ми зловимо ще одну бджолу і знову зробимо дослід.

А я склянку вдома забув. Побігли ми додому по склянку.

Я хотів прибрати з балкона блюдце, раптом дивлюсь — прилетіла бджола, сіла на блюдце і їсть. Ми придивились до неї, а в неї на спині позначка фарбою.

— Та це ж та сама бджола! — догадався я. — Це вона знову прилетіла по мед.

— Оце-то бджола! — каже Сергій. — Вона не тільки знайшла дорогу додому, а навіть запам'ятала, що тут мед лежить, і прилетіла ще раз!.

— Почекаємо. Може, вона ще прилетить, — кажу я.

Ми стали чекати. Хвилин через десять бджола прилетіла знову. До вечора вона разів з двадцять прилітала по мед.

Дивна комаха! Яка-небудь муха наїлася б меду й полетіла, а бджола не пошкодувала праці. Вона і сама поїла, і своїм товаришам віднесла меду. Дуже гарна комаха! Таких, як бджоли, треба поважати.

30 червня

Ми дивувалися: чому, якщо мед покласти далеко від вулика і посадити на нього бджолу, то бджола запам'ятає місце, на якому був мед, і прилетить знову, а якщо мед покласти близько від вулика, але не садити на нього бджіл, то бджоли самі не знаходять його. Ніна Сергіївна сказала:

— Зробіть такий дослід. Візьміть два скельця, налийте на них меду. Одне скельце покладіть прямо на землю, а друге покладіть на клаптик кольорового паперу і стежте, на яке скельце раніше сяде бджола.

Так ми й зробили. Одне скельце з медом поклали прямо на траву, а під друге скельце поклали клаптик голубого паперу. Спочатку бджоли літали мимо і не помічали меду. Раптом на скельце з голубим папером сіла бджола і стала їсти мед. Ми позначили бджолу фарбою. Через деякий час ця ж бджола прилетіла знову, а потім на це ж скельце з голубим папірцем прилетіла ще одна бджола, без позначки. Ми і її позначили фарбою. Годин через дві на скельце з голубим папірцем

літало п'ять бджіл, а на скельце без паперу бджоли не звертали ніякої уваги.

— Голубий папір помітніший, тому бджоли, мабуть, і сідають на нього, — сказав Віталик.

— Правильно, — сказала Ніна Сергіївна. — Тепер вам ясно, для чого у рослин бувають красиві, яскраві квіти — червоні, сині, жовті?

— Для чого? — не зрозуміли ми.

— Невже не догадалися?.. Для того, щоб приваблювати бджіл та інших комах.

— Навіщо ж рослинам приваблювати бджіл? — кажу я.

— Щоб бджоли допомагали запиленню. Що більше бджіл та інших комах прилітає на квіти, то краще рослина запилюється і розмножується.

Ніна Сергіївна розповіла, що не всі рослини запилюються комахами. Є такі рослини, які запилюються вітром, наприклад жито. У жита квіточки зовсім маленькі, непомітні, навіть на квіти не схожі, бо їм зовсім не треба приваблювати бджіл та інших комах.

Потім я пішов додому і думав про те, як дивовижно все в природі влаштовано. Раніше я думав: чому квіти такі красиві? А тепер виявляється, що квіти красиві не просто для краси. У тих рослин, які запилюються комахами, великі, красиві квіти потрібні для того, щоб комахи швидше знаходили їх і допомагали запиленню. Отже, краса потрібна не тільки задля краси, а й задля користі.

1 липня

Продовжуємо досліди з бджолами. Сьогодні ми взяли два клаптики паперу, червоний та синій, налили на них меду й посадили бджолу на синій папір, а на червоний не посадили бджоли. Бджола прилітала й носила мед у вулик з синього паперу. Щоразу вона прилітала й сідала тільки на синій папір, дарма що червоний лежав поряд і на ньому теж був мед. Тоді ми поміняли місцями обидва папірці. Бджола прилетіла, побачила, що замість синього паперу лежить червоний, і не сіла на нього. Вона покружляла, побачила синій папірець і сіла туди. Тоді ми віднесли синій папірець трохи далі, та бджола все ж відшукала його.

Ми робили досліди з різними кольоровими папірцями і помітили, що бджола завжди летить на той колір, на якому знайшла мед. Отже, бджоли не тільки розрізняють кольори, а й запам'ятовують той колір, на якому знайшли мед. Це дуже добре, що у бджіл така здібність. Вона допомагає їм збирати якомога більше меду.

Завтра Гриць та Федько їдуть до піонертабору. Сьогодні вони попрощалися з усіма хлопцями і сказали, що завтра вже не прийдуть на пасіку. Федько сказав, що йому шкода розлучатися з бджолами, навіть у табір їхати не хочеться. А ми сказали, що бджоли й без нього проживуть. Нічого йому вигадувати!

2 липня

Що більше ми дивимось на бджіл, то більше дивуємось. На вигляд бджоли — це мовби однаково що мухи. Але куди там мухам до бджіл! Що таке мухи? Мухи — це безглузді балабони. Вони тільки дзижчать, лізуть, куди їх не просять, набридають людям та ще заразу розносять. А бджоли — це зовсім інший народ! Вони завжди займаються потрібною роботою, працюють дружно, кожна трудиться не тільки для себе, а для всіх. І чого тільки вони не роблять! Сьогодні приходимо на пасіку, дивимося — що за незрозуміла картина! Кілька бджіл сіло їв льотку і щосили махають крильцями.

Спершу ми подумали, що вони просто прилипли до дошки і не можуть злетіти. Ми зігнали їх, але вони знову посіли коло льотка і махають крильцями. Ми побігли до Ніни Сергіївни і розповіли про це.

Ніна Сергіївна сказала:

— Сьогодні день дуже жаркий, і у вулику стало душно, от бджоли й надумалися провітрити приміщення. Вони махають крильцями і гонять у вулик свіже повітря. Це у них вентиляція така.

Он які бджоли, навіть вентиляцію вигадали!

І ще у мене сьогодні була радість: мої мама й тато прийшли на пасіку і дивились на наших бджіл.

3 липня

Знову жаркий день. Бджоли знову провітрюють вулик. А коло напувалки що діється! Бджоли одна за одною вилітають з вулика і летять до напувалки, а напившись, одразу летять назад у вулик. У повітрі ніби ланцюжок із бджіл. Один ланцюжок тягнеться від вулика до напувалки, другий — від напувалки до вулика.

Ми дивились на них і дивувалися: чому бджоли, напившись води, не летять по мед, а відразу повертаються до вулика?

Ніна Сергіївна сказала, щоб ми позначили фарбою бджіл, які прилітають пити воду. Толя заходився мазати фарбою усіх бджіл, які прилітали до напувалки.

Позначені бджоли летіли у вулик, а з вулика вилітали нові бджоли і летіли до напувалки. Толя мазав їх усіх по черзі. Раптом ми помітили, що з вулика вилізла одна позначена бджола і полетіла до напувалки, за нею

друга, третя… Незабаром ми побачили, що до напувалки літають самі тільки позначені бджоли і позначати більше нікого.

— Та це якась водяна бригада! — закричав Толя. — Ці бджоли, напевне, не п'ють, а носять навіщось воду до вулика?

— Це так і є, — сказала Ніна Сергіївна. — В жарку погоду частина бджіл завжди носить до вулика воду для тих бджіл, які зайняті роботою всередині.

— Хіба ті бджоли самі не можуть вилетіти з вулика, щоб напитися? — запитав я.

Ніна Сергіївна пояснила нам, що у бджіл є розподіл праці. Молоді бджоли, які ще не навчились розшукувати квіти, працюють у вулику: будують стільники, стежать за чистотою, провітрюють приміщення, годують дітваків, а старі бджоли літають по мед, носять у вулик воду, коли дуже жарко.

— Шкода, що не можна подивитись, як там у вулику бджоли працюють, — сказав Євгенко.

Ніна Сергіївна сказала, що бувають такі вулики зі скляними стінками, крізь які можна спостерігати, як працюють бджоли.

Ми вирішили, що, коли у нас буде кілька вуликів, то обов'язково зробимо один із скляною стінкою.

4 липня

Сьогодні Ніна Сергіївна сказала:

— Незабаром зацвіте липа. Треба нам приготуватися до головного медозбору.

— А що таке головний медозбір? — зацікавились ми.

— Це така пора, коли зацвітає відразу багато квітів: цвіте на полях конюшина чи гречка, зацвітають акація, чи клен, чи верба. Саме в цей час бджоли роблять найбільші запаси меду. Це і є головний медозбір.

— А у нас нема ні конюшини, ні гречки, — кажемо ми.

— Зате у нас багато липи. У нас буде головний медозбір із липи.

Ніна Сергіївна навчила нас зробити для вулика надставку, яка називається магазином.

Цей магазин — ніби другий поверх вулика. У нього ставлять додаткові рамки, щоб бджолам було куди складати мед. коли почнеться великий медозбір.

Ми зробили для вулика надставку, а Ніна Сергіївна сказала, щоб ми стежили, коли почне цвісти липа.

Тільки-но липа зацвіте, ми поставимо на вулика надставку.

5 липня

Липа ще не зацвіла. Я навмисне заліз на дерево, щоб перевірити, але квіти ще не порозпукувалися. Галя побачила і каже:

— Ти чого по деревах лазиш? Злазь зараз же вниз! Я кажу:

— Я квіти перевіряю.

— Для цього не треба по деревах лазити, і так буде видно.

Але я все-таки перевірив як слід. Що, як проґавимо!

6 липня

Я вже давно помітив, що в льотку вулика постійно сидять дві чи три бджоли. Інші бджоли прилітають і відлітають, а ці сидять і нікуди не йдуть. Я довго думав, що це за бджоли.

А сьогодні до вулика намагався пролізти джміль. Він дзижчав навколо вулика, дзижчав, — напевно, шукав яку-небудь дірку, щоб залізти до вулика і поласувати медом. Дірки він так і не знайшов і посунув прямо в льоток. Тут ці бджоли напали на нього і стали проганяти.

Він кинувся від них тікати, але вони наздогнали його і жалили. І правильно! Навіщо він зазіхнув на їхній мед! Бджоли ж не для нього збирають мед. Хто працює, той і їсть мед, а хто не працює, тому не треба давати меду.

А тоді я подумав: "Може, ці бджоли навмисне сидять в льотках і чатують, щоб до них не пролізли які-небудь розбійники?" Я запитав Ніну Сергіївну. Ніна Сергіївна сказала, що я правильно вгадав.

Все-таки, виявляється, у мене голова на дещо здатна.

Ніна Сергіївна розповіла, що бджоли не шкодують життя, захищаючи свій вулик. Якщо на вулик нападе і такий великий звір, як ведмідь, усі бджоли кидаються на нього і жалять.

Тільки якщо бджола вжалить кого-небудь, вона не може витягти жало, а без жала бджола обов'язково помирає.

От які хоробрі бджоли!

7 липня

Ось яке велике наукове досягнення!

Сьогодні Євгенко Шемякін винайшов, як спостерігати бджолине життя всередині вулика. Він узяв дзеркальце й пустив у льоток сонячного зайчика. Сонячний зайчик освітив середину вулика, і бджіл стало видно. Тільки всім одразу не можна дивитись, бо льоток маленький і можна дивитися лише одній людині. Всі хлопці дивились по черзі, і я ніяк не міг дочекатись. Переді мною став дивитись Віталик Алмазов. Я все просив, щоб він пустив мене, а він усе "почекай" та "почекай". Цілу годину, напевно, дивився! Потім каже:

— На, дивись.

Я взяв у нього дзеркальце і став пускати у вулик зайчика, але сонце вже перейшло на інший бік, і зайчик не попадав у льоток. Я кажу:

— Що ж ти дав дзеркальце, коли сонце зникло?

— А я винен, що воно зникло?

От і поговори з ним! Такий жадюга! Завтра візьму дзеркало, прийду раніше за всіх і захоплю місце біля вулика. Нехай тоді попросять мене.

Дома читав газету. В газеті була стаття про мед. Виявляється, мед — лікувальна речовина. У кого хворий шлунок, чи серце, чи легені, чи нерви, чи ще що-небудь, усім треба їсти мед. І вони швидко видужають. А якщо в кого-небудь нарив або чиряк, то треба помастити його медом і зав'язати шматиною, і чиряк швидко пройде.

8 липня

Ось яка прикрість! Сьогодні навмисне прийшов на пасіку з дзеркальцем, а сонечка нема. За весь день сонце не виглянуло жодного разу. Не щастить мені!

Потім у нас був збір загону. Всі ланки розповідали про свою роботу. Ми розповіли про наші досліди з бджолами, а ланковий другої ланки Євгенко розповідав про роботу на дослідному городі. Він сказав, що у них буде дуже великий урожай огірків; значно більше, ніж торік. Це, звичайно, тому, що торік бджіл не було, а в цьому році наші бджоли збирали на огіркових квітах мед і допомагали запиленню.

9 липня

Нарешті сонечко виглянуло! Я надів на голову сітку, на руки натягнув рукавиці, щоб бджоли не жалили, сів біля вулика і став пускати дзеркальцем зайчика їв льоток. Леле, що там у вулику коїлося! Бджоли копошаться на стільниках, лазять по них угору й униз, для чогось залазять у комірки, потім вилазять назад. Коли сонечко стало припікати, бджоли знову вентилювали вулик. Вони махали крильцями не тільки в льотку, а й усередині вулика. Деякі бджоли сиділи прямо на стільниках і щосили працювали крильцями. Кожна бджілка — ніби маленький вентилятор. Мені дуже хотілося побачити бджолиних дітваків, та хоч як я дивився, жодної маленької бджілки не бачив.

Увечері я сказав Ніні Сергіївні, що у наших бджіл нема ніяких дітваків.

— А які, по-твоєму, бджолині дітваки? — запитала Ніна Сергіївна.

— Ну, це такі маленькі бджілки, зовсім-зовсім крихітні, — кажу я. Ніна Сергіївна засміялась і каже:

— Ні, бджолині дітваки не такі. Ось ми завтра відкриємо вулика, я вам покажу бджолиних дітваків.

Я сказав усім хлопцям, щоб приходили завтра дивитись бджолиних дітваків.

10 липня

Вся наша лапка зібралася зранку на пасіці. Невдовзі прийшла Ніна Сергіївна і стала розповідати, як бджоли виводять дітваків. Виявляється, що бджоли будують комірки з воску не тільки для того, щоб складати в них запаси меду, а й для того, щоб виводити в них дітваків. У кожній бджолиній сім'ї є одна найбільша бджола — матка. Бджолина матка нічого не робить у вулику, тільки кладе яйця. Всі інші бджоли не можуть класти яєць, вони тільки працюють і тому називаються робочими бджолами. Бджолина матка може відкласти за день до двох тисяч яєць. Вона відкладає яйця в порожні воскові комірки. Кожна комірка — це ніби кубельце, в якому лежить яйце.

Ніна Сергіївна звеліла нам відкрити вулика і вийняла з нього одну рамку. Ми стали розглядати стільники. Спочатку нам здалося, що стільники порожні, але Ніна Сергіївна сказала, що в них лежать яйця. Ми придивились і побачили, що на дні кожної комірки лежить по крихітному яєчку. Кожне яйце не більше за макове зернятко, тільки макове зернятко чорне, а яйце біле.

Ми ніяк не могли збагнути, як із таких маленьких яєць виходять бджоли, але Ніна Сергіївна сказала, що з яєць виходять не бджоли, а личинки, тобто такі маленькі черв'ячки чи гусенички, тільки без ніжок.

Ніна Сергіївна знайшла на стільниках комірки, в яких із яєць вивелись личинки, і показала їх нам. Одні личинки були зовсім маленькі, інші трохи більші. Вони згорнулись калачиком і лежали на дні комірок.

— Оці личинки і є бджолині дітваки, — сказала Ніна Сергіївна.

Ми здивувались. А Толя сказав:

— Які ж це дітваки? Вони коли виростуть, із них вийдуть які-небудь черв'яки або гусениці. Що з ними робитимуть бджоли?

Ніна Сергіївна сказала:

— Коли личинка виросте, вона перетворюється в лялечку, а з лялечки через кілька днів уже виходить відразу справжня велика бджола.

Ще Ніна Сергіївна розповіла, що, крім робочих бджіл, у комірках виводяться молоді матки і трутні. Для молодих маток бджоли роблять великі, просторі комірки. Перед тим, як повинна вивестись молода матка, частина бджіл разом зі старою маткою вилітає з вулика, і утворюється рій. Якщо рій посадити в інший вулик, то утвориться нова бджолина сім'я.

Трутні трохи більші за робочих бджіл. Робочі бджоли — це самки, а трутні — самці. Меду трутні не збирають, а їдять за чотирьох. Коли настає зима, бджоли виганяють усіх трутнів з вулика, щоб вони не знищували запасів меду.

Сьогодні ввечері я довго думав про бджіл. Спочатку я вирішив, що бджоли — це все одно що птахи: у птахів е крила, і у бджіл крила; птахи несуть яйця, і бджоли теж відкладають яйця. Тільки з пташиних яєць відразу виводяться пташенята, а в бджіл спочатку виводяться якісь личинки чи гусениці. Отже, бджоли — не птахи. Що ж таке бджоли? Я думав, думав і вирішив, що бджоли — це однаково що метелики. У метеликів теж є крильця, метелики теж відкладають яйця, а з яєць виводяться гусениці, а з гусениць утворюються лялечки, а з лялечок утворюються знову метелики. Це я точно знаю, бо в мене торік жила в

скриньці велика пухнаста гусениця, яка одної чудової днини перетворилась у лялечку.

І оця лялечка лежала-лежала, і одної ще чудової днини із неї вийшов великий, надзвичайно красивий метелик. Отже, і бджілки — це такі маленькі метелики.

11 липня

Сьогодні був дуже гарний, сонячний день. Уранці я приходжу на пасіку, а Толя вже сидить біля вулика з маленьким дзеркальцем, заглядає одним оком у верхній льоток і тихенько сміється.

— Чого ти смієшся? — питаю я.

— Вони танцюють.

— Хто танцює?

— Бджоли.

— З глузду, — кажу, — з'їхав!

— Подивися сам.

Я взяв у нього дзеркальце і став дивитись у льоток.

Одна бджола бігала вистрибцем по стільниках. Вона поверталась то в один бік, то в інший, то швидко крутилась. Раптом інша бджола кинулася слідом за нею, і вони закружляли разом. Слідом за другою пішла танцювати третя бджола.

Я не витримав і голосно засміявся.

— Весь час отак, — сказав Толя. — Я за ними вже давно стежу.

Я пустив зайчика в нижній льоток і побачив на дні вулика справжній танець. Одна бджола бігала попереду, а за нею вистрибцем мчала ціла вервечка бджіл. Перша бджола вертілась на всі боки, описуючи кола, а решта бджіл точнісінько повторювали її рухи. Покрутившись на місці, перша танцюристка перелетіла в інше місце і затанцювала знову. Поступово до неї приєдналися інші бджоли, і знову вийшов спільний бджолиний танець.

Тут прийшли інші хлопці. Ми стали показувати їм, як танцюють бджоли.

— Що ж це діється? — каже Віталик. — Може, в них тут яке бджолине свято?

Всі засміялись:

— Хіба у бджіл бувають свята?

Ми побігли до Ніни Сергіївни і спитали, чому бджоли танцюють. Ніна Сергіївна сказала, що коли яка-небудь бджола знаходить місце, де цвіте багато квітів, вона повертається у вулик і починає танцювати. Цим вона дає знати іншим бджолам, що треба летіти по мед. Під час танцю інші бджоли обнюхують першу бджолу й по запаху дізнаються, на яких квітах вона брала мед. Після цього бджоли вилітають із вулика і летять туди, звідки долинає запах цих квітів.

— Особливо часто бджоли танцюють під час головного медозбору, — сказала Ніна Сергіївна. — Ви перевірте, може, вже зацвіла липа.

Ми мерщій побігли до школи. На подвір'ї перед школою росли великі старі липи. Ми подивилися вгору й побачили, що безліч бджіл літає довкола дерев і сідає на квіти.

Ми побачили, що липа вже зацвіла, побігли на пасіку й поставили на вулик надставку. Бджоли танцювали у вулику до вечора.

Одна бджола так розтанцювалася, що вискочила на прилітну дошку і танцювала й там, а тоді полетіла по мед.

Увечері я пішов додому і думав про бджіл. То ось яка бджолина мова! Коли бджолам треба повідомити одна одній, щоб летіти по мед, вони просто танцюють. Звичайно, бджоли не можуть сказати, куди треба летіти по мед, а тільки по запаху взнають дорогу. Отже, в них добрий нюх, значно кращий, ніж у людей. У цьому, звичайно, нічого дивного нема, собаки теж дуже добре вміють знаходити дорогу по запаху, зате собаки не вміють танцювати. Правда, доброго собаку можна навчити танцювати, але все-таки ніякий собака не зрозуміє, що коли інший собака танцює, то це означає, що треба летіти по мед.

А бджоли це добре розуміють.

Потім я ще про квіти думав: чому квіти пахнуть? Невже вони пахнуть для того, щоб людям було приємно їх нюхати? Ні, напевно, вони пахнуть для того, щоб бджоли швидше знаходили їх і допомагали запиленню. Адже рослинам вигідно, щоб якомога більше бджіл та інших комах прилітало на квіти.

І потім ще ось що: для чого в квітах солодкий сік? Може, для того, щоб принаджувати комах? Адже коли б солодкого соку не було, хіба бджоли літали б на квіти?

Завтра спитаю у Ніни Сергіївни, правильно я думаю чи ні.

12 липня

Я запитав Ніну Сергіївну, і вона сказала, що я додумався правильно.

Ось, виявляється, який я розумний — до чого сам додумався! Тепер завжди думатиму про різні речі. Все-таки у мене виходять добрі наслідки від думання.

Сьогодні у нас на пасіці вирує робота. Бджоли гудуть так, що в повітрі стоїть безупинний гул, як на ткацькій фабриці, куди нас Галя водила на екскурсію в позаминулому місяці. Бджоли снують туди й сюди. Вони ніби поспішають наносити якнайбільше меду, поки цвіте липа. На прилітній дошці біля льотка метушня: одні бджоли лізуть із вулика, щоб мерщій летіти по мед, інші вже прилетіли і лізуть назустріч у вулик, щоб покласти здобич. А на деревах їх скільки! Тисячі! Всі дерева обліпили. Ми й не думали, що у нас стільки бджіл.

Ніна Сергіївна розповіла, що під час головного медозбору у вулику буває до вісімдесяти тисяч робочих бджіл, а в деяких дуже сильних сім'ях — навіть до ста тисяч.

Подумати лишень — сто тисяч! Це як людей у великому місті. А що таке вулик? Це і є бджолине місто.

13 липня

Вирує робота! Бджоли снують, як ескадрильї літаків. Біля льотка, як і раніше, метушня. А всередині вулика і сьогодні танці. Ніби насправді свято.

А може, це і є свято у бджіл — свято Медозбір? Бджоли ж повинні радіти, коли багато меду. Попрацюють, зате на зиму будуть запаси.

14 липня

От диво дивнеє! Про нашу ланку написали в газеті! Вранці ми прийшли на пасіку, раптом дивимось — біжить Віталик, а в руках у нього газета.

— Хлопці! — гукає він. — Подивіться, про нас у газеті написано!

Ми подивились, а в газеті карточка, на якій ми всі сфотографовані з вуликом, і надруковано, як ми зробили вулика і почали розводити бджіл. І всі наші прізвища надруковано. Навіть сказано, в якій ми вчимося школі.

Ми чимдуж побігли до кіоска купувати газети. Всі купили собі по газеті, а ми з Павликом навіть по дві.

Потім ми думали, хто ж це про нас написав. Юрко каже:

— Це, напевно, Галя. Адже вона нас знімала. Мабуть, це вона послала в газету нашу фотокарточку й написала статтю.

Ми побігли до Галі і запитали її. Виявилося, що це справді написала Галя. Ми стали дякувати їй. Галя каже:

— За що ж мені дякувати? Адже ви самі зробили вулик, самі працювали, собі й дякуйте.

Всі побігли показувати газети додому. Ми з Сергійком та Павликом теж пішли. Павлик сказав:

— А ось нам і дякувати собі нема за що!

— За що ж дякувати собі — ми прийшли на готове, — каже Сергійко. — Нам треба хлопцям дякувати за те, що вони роботи не кинули.

— За що ж про нас у газеті написано?

— Ні за що. Ми просто випадково потрапили.

— Чим же нам пишатися тоді?

— Та й пишатися нічим! Це хлопці можуть пишатися: вони роботи не кидали.

— Як же так? — каже Павлик. — Адже й про нас у газеті читатимуть. "От, — скажуть, — хороші хлопці!" А ми хіба хороші?

— Я краще нікому й газети не показуватиму, — сказав Сергійко.

— Я теж, — каже Павлик.

Не знаю, показували вони кому-небудь газету чи ні, а я показав, і мамі, і татові, і дядьку Василеві, і тітці Надії. Потім пішов усім сусідам показувати. Всі хвалили мене, хвалили. Мені аж совісно стало. Я повернувся додому і став думати, чому мені совісно, і що це за совість така, і навіщо вона людей мучить. Чому коли вчинив добре, совість не мучить, а коли вчинив погано, то мучить?

По-моєму, совість — це щось немовби людина всередині людини. Тільки ця людина дуже гарна і не любить, коли роблять погано. Коли я вчиню що-небудь погане, вона дорікає мені. Звичайно, це тільки я так думаю про цю людину всередині людини, тому що всередині людини нема ніякої людини… Хіба хтось інший дорікає мені? Це я сам дорікаю собі! Отже, я сам своя совість. Ось що таке совість! Совість — це я сам. За що ж я дорікаю собі?.. За те, що перед сусідами хвалився.

Може, сусіди подумали, що я велике цабе, а насправді я найпростіша людина. Наступного разу не буду хвалитися, якщо хвалитися нічим.

15 липня

Слава про наш вулик рознеслася по всій школі. Сьогодні до нас приходили хлопці 8 молодших класів і навіть із старших. Усі розпитували пас про бджіл, а ми показували їм наш вулик і розповідали, як поводитися з бджолами. Хлопці сказали, що приходитимуть учитись у нас бджолярської справи. Потім прийшов один незнайомий дядечко:

— Це ви хлопці, про яких у газеті писали?

— Ми, — кажемо.

— Невже у вас бджоли живуть?

— Живуть.

Він присів коло вулика й довго дивився на бджіл. Потім сказав:

— Чи ти бач, яка дивна річ!

І пішов додому. От! Навіть дорослі починають цікавитись нашою роботою. А коли б у газеті не було написано, то ніхто й не знав би про нас.

16 липня

Сьогодні до нас приходили два хлопці з іншої школи. Вони читали про нашу ланку в газеті і прийшли подивитись, як зроблено вулик, щоб і в себе в школі обладнати. А потім знову прийшов той громадянин, який учора приходив. Він знову довго сидів коло вулика й розмовляв з нами, а тоді його вкусила бджола, і він пішов.

17 липня

Ось як швидко розноситься слава! Сьогодні на пасіку прийшла Галя й каже:

— Підіть, хлопці, до школи: там вам лист надійшов.

Ми здивувалися: хто ж це міг нам листа написати? Потім побігли до школи, взяли листа і прочитали. Ось що там було написано. Я навмисне вирішив переписати його собі до щоденника на пам'ять:

"Здрастуйте, дорогі хлопці, юні бджолярі! Прийміть наш палкий учнівський привіт! Пишуть вам учні ремісничого училища меблевого комбінату. Ми прочитали про вас у газеті і хочемо познайомитися з вами за допомогою листа і налагодити зв'язок. Ваша робота дуже нам сподобалась, і у нас виникло бажання також узятися до бджільництва. Просимо повідомити нам розміри вулика і, по можливості, прислати креслення. Ми деревообробники, майбутні столяри-меблевики. Уже вміємо робити стільці, лавки, столи, а з наступного року почнемо робити гнуті меблі. Гадаємо, що вулик ми зуміємо зробити добре і навіть іншим хлопцям, які захочуть, можемо наробити вуликів. Ще повідомте, де можна дістати бджіл. Ще раз прийміть наш палкий, гарячий привіт! Не вважайте гірким обов'язком відповісти нам. Пишіть якомога швидше. Чекаємо з нетерпінням відповіді. Поздоровляємо з чудовим досягненням і бажаємо вам нових великих успіхів у роботі".

Саме в цей день у нас був збір загону. Галя прочитала листа на зборі, і ми всі ухвалили написати хлопцям відповідь.

Написали все як слід, навіть вулик намалювали і повідомили адресу бджолярського господарства, щоб хлопці знали, звідки виписати бджіл.

18 липня

А сьогодні раптом знову надійшов ще один лист. Прислав його якийсь зовсім маленький хлопчик. Тільки він хоч і маленький, а листа

зумів гарно написати. Нам усім він дуже сподобався. Я й цього листа вирікши списати у свій щоденник. Ось що там було написано:

"Здрастуйте, любі друзі піонери та школярі! Я до вас із проханням. Дуже прошу повідомити. Любі друзі! Вже з минулого року я займаюсь бджолярством і стараюсь розвести бджіл у коробці. Тільки хоч як я стараюсь, нічого у мене не виходить. Бджоли не хочуть у мене жити і втікають від мене. Я кладу їм у коробку меду й цукру, а вони поїдять мед і летять з коробки. А вчора я зловив у саду десять бджіл, а сьогодні вони втекли від мене. А у мене мрія — назбирати бджіл якнайбільше, щоб, коли я підросту, можна було обладнати вулик або хоч би два, бо я вирішив стати пасічником. Повідомте мені, любі друзі, як ви робите, щоб бджоли не тікали від вас, а то я ще маленький і, може, роблю що не так. І ще повідомте, любі друзі, чи кусають вас бджоли. Мене вони кусають, але я терплю, як на війні поранені бійці терплять. До побачення, любі друзі. Писав Дмитрик Ромашкін. Жду одвіта, як соловей літа!"

Ми прочитали цього листа, і нам стало дуже смішно, а потім ми пригадали, як самі збирались ловити бджіл по одній, і перестали сміятись і написали Дмитрикові Ромашкіну все, що самі знали про бджіл і як треба з ними поводитися, щоб вони жили у вулику.

Ми довго писали відповідь, і лист вийшов довгий, а тоді ми пішли на пасіку.

19 липня

От так справи пішли! Щодня по листу! Сьогодні надійшов лист мені. На конверті так і написано: "Миколі Синицину — знаменитому бджоляреві".

У мене аж руки затремтіли, коли я одержав цього листа. Я мерщій розпечатав його і став читати:

"Драстуйте, дорогий незнайомий друже Миколо Синицин! Ви, можливо, здивуєтеся, що Вам пише зовсім незнайома дівчинка, якої ви не знаєте, а можливо, і не цікавитеся знати, бо ви тепер людина відома, про яку навіть у газеті написано. Я, звичайно, як і інші, дізналась про Вас із газети, в якій надруковано карточку, де Ви зняті з усією ланкою, і написано про Вашу роботу.

Ми прочитали цю газету на зборі ланки й ухвалили наслідувати Ваш приклад і займатися цією цікавою роботою.

Ви, можливо, усміхнетеся, читаючи ці рядки мого листа, бо деякі хлопчики зневажливо ставляться до дівчаток і думають, що дівчатка нічого не можуть, а хлопчики можуть усе. І ось ми поклали довести усім хлопчикам, що дівчатка аніскільки не гірші за них, і теж хочемо розводити бджіл. Можливо, багатьом із нас це знадобиться у житті, і ми на своїй шкільній пасіці будемо вивчати бджільництво, а коли виростемо, будемо працювати колгоспними бджолярками. І от уся ланка доручила мені написати Вам листа і запитати, як Ви зробили вулик і розвели бджіл. А я вирішила написати особисто Вам, бо мені сподобалось Ваше прізвище. І ви, напевне, хлопчик добрий і не відмовите в нашому проханні.

А тепер до побачення.

З піонерським привітом піонерка

Люся Абанова".

Я спочатку не знав, чи варто писати цій дівчинці відповідь, але всі хлопці сказали, що треба написати, і Галя теж сказала, щоб я обов'язково написав, бо якщо дівчатка хочуть працювати, то треба їм допомогти, і це буде дуже негарно, якщо я не відповім.

Тоді я пішов додому і почав писати відповідь. Цілу годину нидів над листом, бо мені хотілось написати якнайкраще і не осоромитися. Зрештою, я написав усе як слід.

Дуже гарний лист вийшов. Мені навіть самому сподобався. Всі хлопці сказали, що не соромно такого листа посилати.

20 липня

Сьогодні до нас знову приходили хлопці, а тоді прийшов той громадянин, якого минулого разу вкусила бджола. Ми дуже боялися, щоб його знову бджола не вжалила, і дали йому сітку, щоб він надів на голову. Громадянин надів на голову сітку, а коли прийшла Ніна Сергіївна, він став її розпитувати:

— Скажіть, будь ласка, цей вулик — просто для вивчення чи від нього може бути користь?

— І для вивчення, і користь буде, — сказала Ніна Сергіївна.

— Яка ж, скажіть, будь ласка, користь? Хіба у місті можна бджіл тримати?

— Чому ж ні? У місті росте дуже багато медоносних рослин. У парках, у садах, на бульварах, навіть просто на вулицях і у дворах ростуть такі медоноси, як клен, липа, акація, верба, черемха та багато інших. Крім того, бджоли можуть літати по здобич дуже далеко. Вони можуть вилітати з міста і збирати мед по навколишніх полях. Це раніше думали, що бджіл можна тримати тільки в селі, а тепер навіть у таких великих містах, як Москва, живуть бджолярі, що тримають бджіл.

— Ну коли так, то я теж розводитиму бджіл, — сказав громадянин. — Та ось біда — у мене вуликів поставити ніде.

— Чому ж ніде? — запитала Ніна Сергіївна. — Для вуликів завжди можна знайти підходяще місце. Якщо не можна поставити у дворі, то поставте хоч на балконі, чи на горищі, чи навіть просто в сараї.

— Отак? Ну, коли так, то звичайно. А я й не знав, що вулики можна на балконі поставити. Скажіть, будь ласка! От як далеко пішла наука!

Громадянин подякував Ніні Сергіївні, сказав, що ще прийде повчитись у нас, і пішов з нашою сіткою на голові. Довелось наздоганяти його і нагадати, щоб віддав сітку.

21 липня

Сьогодні було дуже жарко, іі бджоли чомусь погано працювали. Вони вироювались із льотка і цілим кетягом висіли на прилітній дошці, причепившись одна до одної. У вулика вийшла наче борода з бджіл.

Ця "борода" висіла, висіла, а тоді бджоли залізли назад у вулик, і борода щезла. Потім вони знову вилізли, і знову вийшла "борода". Нарешті вони сховались у вулик і сиділи до вечора.

22 липня

Ми із Сергійком та Павликом прийшли зранку на пасіку й побачили, що бджоли знову стали вироюватись із льотка. Ми думали, що їм знову захотілось повисіти "бородою", але бджоли купою злетіли вгору і закружляли над вуликом. Вони голосно дзижчали, а за ними слідом вилітали інші бджоли. З вулика почалася поголовна втеча. Ми злякались і сховалися за дерево, а бджоли хмарою літали по саду і гули так, що, напевно, за кілометр було чути.

— Що це вони, сказилися? — каже Павлик.

— Та це ж рій! — догадався Сергійко.

— Правда! Куди ж ми його посадимо?

— Треба принести відро, — кажу я.

— То біжи мерщій додому, а я стежитиму, куди сяде рій, — каже Павлик.

Ми із Сергійком вибігли за ворота й щодуху помчали вулицею. Я прибіг додому і заходився шукати відро, але не знайшов і схопив. замість нього велику картонну коробку від радіоприймача. Прибіг назад з коробкою, дивлюся — коло вулика нікого нема, а Сергійко як очманілий бігає по саду з відром.

— Де ж Павлик? — питаю я.

— Не знаю. Я вже весь сад обшукав. Ніде нема.

— А рій де?

— І рою нема.

Ми зупинились і стали оглядатись. Тут із-за паркана виткнулась Павликова голова і сказала:

— Ну, чого ви стоїте там! Ідіть швидше сюди!

Ми хутчіш перелізли через паркан на сусіднє подвір'я. Сергійко зачинився ногою за паркан і впустив відро. Воно з гуркотом покотилося на землю.

— Тихіше, ти! — зашепотів Павлик. — Таж рій злякаєш.

— А де він?

— Ось, хіба не бачиш?

Тут ми побачили рій. Він кетягом висів на гілці дерева. Всі бджоли зліпилися щільною грудкою, і лише дві-три бджоли літали навколо, неначе не могли прилаштуватися до загальної купи.

— Ну, давайте швидше відро, — каже Павлик.

— Може, їх краще в коробку зібрати? — кажу я. — Коробка трохи більша од відра.

— Гаразд, давай коробку.

Я обережно підніс коробку під рій. Павлик сильно труснув гілкою, весь рій вмить упав у коробку. Я відразу ж закрив її кришкою.

— Є! — кажу. — Тепер вони нікуди не полетять.

Ми перелізли назад через паркан і побачили, що на пасіку прийшли всі інші хлопці.

— Ідіть швидше дивитися! — закричав я. — У нас рій.

— Де рій?

— А ось, у коробці.

— Де ви його взяли?

— Із вулика вилетів.

Хлопці заглянули в коробку і здивувались:

— Оце диво! Виходить, у нас друга бджолина сім'я буде! Треба швидше новий вулик робити.

Ми принесли інструменти і квапливо стали робити новий вулик. Прийшла Ніна Сергіївна. Ми показали їй рій у коробці. Ніна Сергіївна подивилась і каже:

— Невчасно рій вилетів.

— Чому невчасно?

— Тому що зараз великий медозбір. Коли бджоли рояться, вони погано працюють і мало збирають меду.

— Нічого, — кажемо ми. — Нам багато меду не треба. Нехай краще буде трохи більше бджіл.

До вечора ми зробили вулик, поставили в нього кілька рамок з вощиною і перенесли з старого вулика одну рамку з личинками й одну рамку з медом, щоб у нової бджолиної сім'ї відразу було своє господарство. Потім ми витрусили з коробки увесь рій прямо у вулик на рамки, накрили вулик дахом і пішли додому.

Ми із Сергійком та Павликом дуже задоволені, бо коли б не ми, то рій утік би. Отже, і від нас буває користь.

23 липня

Учора Ніна Сергіївна сказала, щоб ми уважно стежили за новою бджолиною сім'єю, бо рій іноді не приживається на новому місці і може полетіти, щоб знайти для себе інше житло. Сьогодні ми навмисне прийшли раніше і стали стежити.

І от ми побачили, як із нового вулика вилетіла перша бджілка. Вона повернулась у повітрі голівкою до льотка, немов старалася запам'ятати, звідки вона вилетіла, потім закружляла в повітрі, неначе для того, щоб запам'ятати місце, де стоїть вулик, а тоді вже полетіла геть. Тут стали вилітати й інші бджоли. Всі вони спочатку кружляли побіля вулика, а тоді летіли. Ми дуже турбувалися, чи знайдуть бджоли дорогу до свого нового будинку, чи полетять, за звичкою, до старого вулика, але через деякий час бджоли стали повертатися назад. Ми дуже зраділи. Виходить, бджолам сподобалось їхнє нове житло.

24 липня

Зранку ми знову прийшли на пасіку і милувалися своїми бджолами. Робота кипить в обох вуликах. Але в новому вулику бджоли працюють активніше.

Кожна бджілка не марнує часу даремно, а тільки-но виповзе з льотка, відразу ж розправляє крильця і швидко летить по мед.

Ніна Сергіївна сказала, що рій у новому вулику завжди проявляє більшу енергію, тому що бджолам треба встигнути побудувати гніздо й зібрати якнайбільше меду на зиму.

25 липня

Дме вітер. Небо хмуриться. Сонечко то вигляне, то сховається за хмари. Іноді накрапає дощ. Бджоли в старому вулику сидять і не хочуть нікуди вилітати. Але в новому вулику робота не припиняється. Тільки-но сонечко вигляне, бджоли відразу ж вилітають по мед. Молодці! Нехай стараються.

Федько та Гриць повернулися з табору. От як швидко час минув!

Ну й здивувалися вони, коли побачили, що у нас тепер уже два вулики.

Вони думали, що ми виписали ще одну бджолину сім'ю, але ми розповіли їм, що це вилетів рій.

Потім ми показали їм газету з карточкою і листи, які нам прислали. Вони дуже зраділи. Гриць сказав:

— Ну й справи почались, а ми й не знали, що тут діється!

26 липня

Зовсім погана погода. Майже весь день лив дощ. Обидві бджолині сім'ї сиділи у вуликах і не літали по мед.

Нам було нудно без бджіл. Галя сказала, що сьогодні ми всім нашим загоном підемо в кіно дивитись нову картину.

По обіді Галя взяла на всіх квитки, і ми ходили в кіно.

27 липня

От і закінчився головний медозбір. Липа вже відцвіла. Тепер бджолам доведеться шукати які-небудь квіти в різних місцях. Тут уже не набереш багато меду. Ми вже боялися, що нова бджолина сім'я залишиться на зиму без меду, але Ніна Сергіївна сказала, що їй можна буде виділити частину меду із старого вулика. Ми перевірили запаси меду, і виявилося, що меду вистачить на обидві сім'ї.

— Тільки вам самим уже не доведеться цього року поїсти свого меду, — сказала Ніна Сергіївна.

— А ми й не хочемо меду, — кажемо ми, — нехай краще бджолам залишиться. Адже вони самі трудилися, тож це їхній мед.

— От і чудово, — сказала Ніна Сергіївна. — Зате у бджіл будуть достатні запаси на зиму. Бджоли добре перезимують, а наступного року зберуть стільки меду, що й для вас залишиться.

— От тоді ми й покуштуємо свого меду! — сказав Павлик.

— А де ж зимуватимуть наші бджоли? Для них, напевно, треба зимівник зробити? — спитав Юрко.

— Один чи два вулики можуть зимувати в хорошому сухому погребі чи просто в землянці, — сказала Ніна Сергіївна. — Під землею бджолам буде добре.

Ми вирішили з завтрашнього дня взятися до обладнання землянки, щоб нашим бджолам було приміщення на зиму.

28 липня

Зранку всі хлопці зібрались на пасіці, і ми приступили до обладнання землянки. Ми вирішили спочатку викопати в саду яму, потім накрити цю яму дошками, а зверху засипати землею, щоб усередину не проник холод. Ми принесли заступи і почали копати яму.

Земля була тверда. Ми проморочились до вечора, зате яма вийшла гарна. Юрко придумав розпалити в ямі вогнище, щоб стіни гарненько просохли і в зимівнику не було вогко. Ми натягали хмизу й розпалили в ямі велике вогнище.

Всі хлопці розбрелись по саду, стали збирати сухе гілля і підкидати його у вогонь. Незабаром смеркло. Вогнище догоріло. Ми влізли в яму, прибрали попіл, а потім посідали на дні і стали мріяти. Вгорі над нами

чорніло небо, а на ньому виблискували яскраві зірочки. Вітер шумів у верховітті дерев, а у нас у ямі було тепло й затишно.

— А я скучатиму за бджолами взимку, — сказав Гриць. — Я до них дуже звик і полюбив їх за те, що вони такі гарні маленькі трудівники.

— Я теж скучатиму за бджолами взимку, — сказав Федько.

— До зими ще далеко, — відповів Толя. — А взимку ми вчитимемось, і скучати буде ніколи.

— А таки правду сказав нам дідусь-бджоляр: "Хто почне займатися бджільництвом, той ніколи не кине цього діла", — сказав Павлик. — От я, наприклад, — я вже твердо надумався: коли виросту, неодмінно стану бджолярем на колгоспній пасіці. У мене буде багато вуликів, штук сто чи двісті. Краще навіть двісті, аніж сто!

— Тобі добре, — відповів Федько. — А мені як бути? Таж я вже вирішив зробитись інженером, щоб мости будувати, тунелі, канали...

— Ну й що ж? — кажу я. — Будь собі інженером, а вдома у тебе будуть вулики. Вони ж не стануть тобі на заваді.

— Звичайно, — каже Віталик. — От я, наприклад, буду художником і бджолярем. Хіба не можна відразу за двома спеціальностями працювати?

— Художникові добре! — відповів Євгенко. — А мені ж як бути? Я хочу бути пілотом.

— Ну й будь пілотом, — кажу я. — Не будеш же ти цілими днями на літаку літати. Політаєш, політаєш і додому прилетиш, подивишся на своїх бджіл і знову полетиш куди треба.

— А якщо на кілька днів треба буде куди-небудь летіти?

— Кілька днів бджоли й без тебе проживуть. Вони самі про себе можуть дбати. їм не потрібна нянька.

— Пілотові ще нічого, — сказав Юрко. — Я ось хочу бути матросом чи капітаном на пароплаві, а пароплав як піде в далеке плавання, мало не на цілий рік!

— А ти вулик постав на палубу, — кажу я. — Нехай він і стоїть собі. Поки пливеш морем чи океаном, затикай льоток, щоб бджоли не розлетілись, а як зупинишся коло берега, випускай бджіл, щоб вони на березі погодувались. От і добре буде.

Так ми розмовляли, і я всім довів, що кожен може займатися бджільництвом: і пілот, і шофер, і машиніст, і шахтар. А потім я пішов додому і задумався, як же мені самому бути. Таж я вже. вирішив працювати в Арктиці, а хіба в Арктиці можуть жити бджоли? Там же нема ні квітів, ні дерев, а самі лише крижини та білі ведмеді. А потім я подумав, що, напевно, поки я виросту, люди насадять в Арктиці квітів і дерев, так що й там можна буде розводити бджіл. А якщо до того часу не встигнуть насадити, то я сам насаджу, а поки квіти виростуть, годуватиму бджіл цукровим сиропом.

Неодмінно розведу в Арктиці бджіл!

29 липня

Ми думали, що нам більше не буде листів, а сьогодні раптом знову лист. Ми зранку прийшли на пасіку, тільки Юрко Кусков не прийшов. Раптом, дивимось, біжить Юрко і розмахує конвертом у руці. Виявляється, він заходив до школи і одержав листа. Ми квапливо розпечатали конверт і прочитали листа вголос. Ось що там було написано:

"Дорогі друзі піонери й школярі! Пишуть вам піонери з колгоспу "Ленінський шлях". Ми прочитали про вас у газеті й ухвалили написати вам листа. Дорогі хлопці, нам дуже соромно, що ми, сільські піонери, ще не обладнали у себе пришкільної пасіки, тим часом як ви, міські хлопці, вже розпочали цю роботу і у вас уже є вулик. Дорогі друзі, ми цю нашу помилку виправимо і вже домовилися з колгоспом, і колгосп виділяє для нашої шкільної пасіки два вулики з бджолами. Отож пасіка у нас буде. Але не думайте, дорогі друзі, що ми весь час сиділи склавши руки і нічого не робили.

Наш колгосп міститься далеко в степу. Природа у нас сувора: взимку тріщать нестерпні морози, дмуть віхоли і надувають стільки снігу, що ми навіть до школи ходимо на лижах. Улітку дмуть сильні суховії, так що все сохне і земля від спеки репається. Щоб перемогти посуху, паші колгоспники насаджують ліси. Ми теж ухвалили в цій справі допомогти рідному колгоспові і вже зібрали шість мішків відбірних жолудів, щоб посадити дуби. Ми боремось із шкідниками сільського господарства — ховрахами. Цього року наш піонерський загін знищив півтори тисячі ховрахів і врятував від загибелі п'ятнадцять тонн зерна, бо кожен ховрах з'їдає за літо до десяти кілограмів зерна. І ще ми взяли шефство над колгоспним телятником. У кожного піонера тепер є по двоє підшефних телят. Ми стежимо, як ростуть і розвиваються наші підшефні чотириногі. При школі у нас є сад і дослідний город. Усі ми працюємо в саду і на городі і добиваємося, щоб був великий урожай.

Дорогі хлопці, ми знаємо, що ви у місті теж працюєте — саджаєте квіти і дерева, закладаєте сади і парки, а ось тепер, виявляється, навіть почали розводити бджіл. І це дуже добре, дорогі друзі! Нумо ще краще працювати, ви там, а ми тут, щоб наша улюблена Батьківщина процвітала і вкрилася зеленню та садами, щоб усього було багато і всьому нашому народові жилося добре, як учить нас наша партія.

На цьому ми кінчаємо нашого листа. До побачення, дорогі друзі! До боротьби за справу Комуністичної партії будьте напоготові!"

Ми прослухали листа до кіпця, і всі, як один, відповіли:

— Завжди напоготові!

А потім я пішов додому і думав про цей лист. Я довго думав і побачив, що ми, міські хлопці, ще дуже мало зробили і нам треба ще дуже багато працювати, щоб зрівнятися з колгоспними піонерами. Мені дуже сподобався їхній лист, і я вирішив переписати його до свого щоденника на пам'ять. І от я писав, писав — написав усе, що тут написано, і лише тоді помітив, що мій щоденник кінчається і мені нема де більше писати.

Ну що ж, коли-небудь я куплю ще один загальний зошит і знову писатиму щоденник. А зараз на цьому кінець.

Писав піонер

Миколка Синицин.